

UDK 657.2 (497.5 Korčula) "14"
(093)
949.75 Korčula "14"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. 2 2001.

Računski spisi srednjovjekovne korčulanske komune

Serđo Dokoza

Zadar, Republika Hrvatska

U starom korčulanskom arhivu sačuvana su četiri svežnjića dokumenata nastalih radom općinske kancelarije početkom 15.st. U njima su najraznovrsniji spisi pa i mnogi vrlo rijetki u arhivalijama ostalih naših srednjovjekovnih komuna. Kao najznačajniji mogu se navesti spisi o prikupljanju crkvene desetine, spisi o naoružavanju grada i prikupljanju gradskih prihoda. No i pored ovolike raznolikosti spisa, svežnjići su, kako ih naziva arhivski inventar, Računske knjige korčulanske komune. Posebno su zanimljivi spisi o prikupljanju prihoda i plaćanju rashoda komune. Način na koji se to obavljalo na Korčuli prilično se razlikuje od načina u drugim komunama. Drugdje su to najčešće radili općinski činovnici kamerari. Sačuvana izvješća općinskih činovnika, placara i kolektora, pokazuju da je na Korčuli prikupljanje prihoda vezano uz te činovnike. Njihova navedena izvješća nisu, međutim, knjige prihoda i rashoda kakve poznajemo u drugim komunama, ali sadržajno se toliko s njima podudaraju da se može zaključiti da su ili određena modifikacija tih knjiga "na korčulanski način" ili pak građa koja je kamerarima služila da načine prave knjige prihoda i rashoda.

1.

O upravnom ustrojstvu naših dalmatinskih komuna napisana su brojna djela. Zato se danas može reći da je poznat okvirni ustroj dalmatinske komune u srednjem vijeku. Mnogo je skromnija literatura koja se bavi ustrojem općinskih kancelarija u tim komunama i načinom vođenja knjiga u njima, a time i vrstama spisa koji su iz njih tijekom tog razdoblja proizašli.¹ Do sada su poznate neke osnovne općinske knjige komunalne administracije, primjerice bilježnički i parnični spisi pojedinih gradova, i poneki svežnjić odluka Velikog vijeća, no brojni spomeni u dokumentima i poneki sačuvani fragment upućuju na postojanje i drugih knjiga koje se do danas nisu sačuvale. Na Korčuli npr. prilikom naplaćivanja nekih dugova općinski placar kaže da su oni zapisani "*in libro presenti in carta LXXXVI*" ili "*ut patet ad cartam*

¹ O ustroju kancelarija dalmatinskih komuna brojne podatke, premda uglavnom ne sustavno, u sklopu opisa gradske uprave, donose monografije pojedinih gradova kao što su G. Novak, *Povijest Splita I*, Split, 1957., 326-333; V. Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb, 1940., 241-262; J. Kolanović, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb, 1995., 45-47.; T. Raukar, *Zadar u XV. stoljeću*, Zagreb, 1977., 33-37. Tome se mogu pridodati i opisi pojedinih statuta, I. Beuc, Statut zadarske komune iz 1305. godine, *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci*, 2/1954, 219-359. A. Cvitanić, *Pravno uređenje splitske komune*, Split, 1964.

XXXXI dicti libri”.² Pri pokušaju utvrđivanja svih takvih dokumenata bilo bi neznatno upotrebljavajući početi od pretpostavke da su u svim komunama trebale postojati iste knjige, jer su specifičnosti u vođenju općinske uprave tako široke da nije moguće donositi opće zaključke. Zbog toga bi pri proučavanju ovog problema valjalo polaziti od svake komune posebno jer bi pokušaji metodom analogije mogli odvesti na krivi put. Imajući to u vidu, pri analizi sačuvanih knjiga treba dobro procijeniti koje vrste spisa iz tih ranih razdoblja postoje u pojedinim općinama samo zato što su sačuvane, a drugdje su propale, a koja vrsta spisa u nekoj komuni nije nikad ni postojala jer se zbog specifičnih prilika njezina razvoja nije ni mogla pojaviti.

Među srednjovjekovnom arhivskom građom korčulanske komune nalaze se četiri svežnjica spisa, najvećim dijelom iz razdoblja prije dolaska mletačke vlasti, nastalih radom općinske kancelarije početkom 15.st.³ Oni su, uz jedan svežnjic odluka velikog vijeća ove općine,⁴ i općinski statut, glavni izvor za proučavanje službovanja komunalnih organa vlasti. U segmentu administracije koji se bavi gospodarstvom općine oni su jedini izvor.

Njihov je sadržaj vrlo raznorodan, od izvješća općinskih činovnika skupljača, do popisa troškova za nabavu oružja i spisa o prikupljanju crkvene desetine. Zbog tako šarolike dokumentacije teško ih je nazvati jednim imenom. Poznati je zadarski arhivist Böetner početkom 20. st, kad su korčulanski spisi doneseni u zadarski arhiv, pri prvom njihovu sređivanju, složivši ih u svežnjice, na svakom od njih napisao općeniti naslov *Frammento di un libro della Comunita di Curcula contenente elenchi crediti ed atti giudiziali*, čime je izbjegao dublje upuštanje u njihovu identifikaciju. Već Bötnerov naslov nagovještava raznorodnost sadržaja i upravnih područja s kojih ovi spisi dolaze. O većem dijelu tih vrsta spisa srednjovjekovne komunalne kancelarije malo se zna, a način na koji su vođeni, s obzirom na dosadašnje poznavanje strukture sličnih upravnih knjiga, prava su zagonetka. Zahvaljujući tim svojim posebnostima i činjenici da je ovakva građa vrlo rijetka, oni su značajan izvor za poznavanje jednog dijela upravnog sustava naših srednjovjekovnih komuna.

Prvi je, a čini se i jedini od povjesničara, te spise imao u rukama V. Foretić pri pisanju monografije o Korčuli. No, prema njegovoj ocjeni oni su vrlo neuredni i bez kronološkog reda, i zbog toga nisu baš za upotrebu. Dakle, o pobližem određenju tih spisa još nitko nije progovorio.⁵ Ipak, vidi se da je neke podatke iz njih iskoristio. Njegov zaključak o tim spisima zaista je točan. No, premda je Foretić uistinu bio u pravu, propustio je u svom radu iskoristiti jednu od najvrijednijih vrsta spisa iz korčulanskog fonda sačuvanih za navedeno razdoblje. Naime, pored bilježničkih i

² Korčulanski arhiv u Državnom arhivu u Zadru (DAZ, KA), kut. 5., sv. 20., fol. 2.

³ DAZ, KA, kut. 5., sv. 20.-23.

⁴ Ovaj svežnjic odluka velikog vijeća sačuvan je u obiteljskom arhivu Arneri, *Odluke velikog vijeća*, Arhiv obitelji Arneri, Državni arhiv u Dubrovniku.

⁵ V. Foretić, Otok Korčula 5: “Imamo dalje u Zadru šest računskih knjiga velikog formata, koje sadržavaju razne općinske obračune od g. 1404 do 1433, ali su te knjige bile vođene neuredno i u njima nema nikakvog hronološkog reda, a osim obračuna pribilježene su tu i mnoge druge stvari, kao na pr. agrarni ugovori općine, vjerodajna pisma, osude, zaključci velikog vijeća i razne druge bilješke.” V. Foretić navodi šest svežnjica jednakih po veličini, a dijelom i po sadržaju, no u ovom radu govori se o prva četiri, jer zadnja dva, po godinama svog nastanka, izlaze potpuno iz razdoblja na koje se rad odnosi.

sudskih spisa, koji su najčešće, u većoj ili manjoj mjeri, sačuvani u svim komunama, ova vrsta dokumenata zaista je rijetkost i zaslužuje više pažnje.

2.

Može se ustvrditi da su sva četiri svežnjica proizvod općinske kancelarije na određenom stupnju njezina razvoja. Razlikuju se od ostalih svežnjica formatom, koji je znatno veći od formata ostalih spisa. Prema svemu sudeći pisani su istom rukom i na isti način, pisao ih je očito općinski kancelar (u spisima se stalno spominje isto ime, *cancellarius Antonius*). Sadržaj odaje način pisanja koji obilježava vrlo šturo registriranje podataka. Ti su podaci vjerojatno tada njihovim pisarima bili poznati, no danas, nakon tolikih stoljeća, zbog takva načina pisanja, jedan dio zabilježenih stavaka nije moguće odgonetnuti. Dokumenti u njima počinju početkom 15. st., prije dolaska mletačke vlasti, no jedan dio sadržaja proteže se sve do u mletačko razdoblje, pa je raspon godina koji se u njima može naći (od 1404. do 1429.) znatno širi nego što je uobičajeno za pojedini svežnjic, a nalazi se čak i poneki očito naknadno ubačeni zapis iz kasnijeg vremena. Može se pretpostaviti da je korčulanska općina sličnu dokumentaciju vodila i ranije, i da zasigurno ovi svežnjici nisu prvijenci, no stariji svežnjici nisu se sačuvali, pa su ova četiri svežnjica jedini sačuvani uzorak takvih općinskih spisa. Prava je šteta što su zub vremena i uvjeti pod kojima su čuvani ostavili na njima traga. Sva četiri svežnjica teško su oštećena vlagom, i to u gornjem dijelu stranice, pa bi se moglo reći da se najmanje trećina njihova sadržaja ne da pročitati zbog izbljedjelosti. Sastoje se najčešće od pojedinačnih listova što dodatno potvrđuje njihovu fragmentarnost. Zbog toga bi objelodanjivanje ove građe bilo krnje i poprilično nerazumljivo, čime bi se izgubio osnovni smisao njezina izdavanja.

Također se mora ustvrditi da svi navedeni svežnjici ne čine, kako se kaže u arhivistici, organsko jedinstvo, odnosno pri nastanku nisu bili ovako složeni. Tako se svežnjic broj 20. sastoji od osam odvojenih listova koji zajedno čine jedan svežnjic samo zato što su, dolaskom u zadarski arhiv, uočene sličnosti u njihovu sadržaju pa su stavljani u jednu košuljicu sa zajedničkim brojem. Svežnjic 21., međutim, doista čini cjelinu: četrnaest oštećenih listova čine ostatak nekog *quaternusa*. Idući svežnjic s arhivskim brojem 22., premda se sastoji od odvojenih listova, vjerojatno zbog zajedničkog sadržaja, ostatak je nekog mnogo većeg svežnjica koji je propao, a sačuvano je samo ovih desetak vrlo oštećenih i međusobno odvojenih listova. Svežnjic 23. samo na prve dvije stranice donosi podatke iz razdoblja prije dolaska mletačkih vlasti, a ostali dio izlazi iz područja ovog rada.

No ipak, budući da su proizašli iz iste općinske kancelarije, ovi spisi, šire gledano, jedna su cjelina.

3.

Pregled sadržaja pojedinih svežnjica po stranicama najbolje će pokazati kako su strukturirani ovi spisi.

Svežnjić 20

Na početku ovog svežnjića, na listu koji je stavljen kao prvi u ovaj svežnjić, premda mu očito tu nije mjesto, nalaze se vrlo oštećeni ostaci računa iz 1430.-1434.

Drugi list (2r.) čini izvješće jednog placarija, Benka Cvitića, koji je taj posao radio od 1418. do 1426. godine.

Na drugoj strani ovog lista (2v.) računski su spisi iz tridesetih i četrdesetih godina 15.st., tj. iz mletačkog razdoblja, i nisu vezani ni sa spisima na prethodnoj stranici ni sa spisima koji slijede. Vjerojatno su ovdje upisani jer je stranica bila prazna.

Na stranici 3r. - koja je u gornjem dijelu oštećena i nečitka, pa se ne vidi o kakvim se spisima radi, a niti datum njihova nastanka - stoji popis od pedesetak imena i pored svakoga određena količina vina izražena u *modijma* i *bocellima*, koju su navedeni dali, što upućuje da se radi najvjerojatnije o općinskom skupljaču vina (*colector vini*) i njegovu godišnjem izvješću.

Sljedeća stranica (3v.) također je u gornjem dijelu potpuno uništena, no iz onoga što je sačuvano razabire se da se radi o izvješću skupljača žita zaduženog za područje grada i okolice (*colector bladi circa civitatem*).

No na istoj stranici u njezinu donjem dijelu donosi se izvješće komunalnih nadglednika, koji su kontrolirali tko od seljaka, koji su uzeli općinsku zemlju u najam, ne obrađuje unajmljenu zemlju te postupak koji se protiv njih poveo.

Pola sljedeće stranice (4r.) potpuno je izbljedjelo, no iz onoga što se nazire može se zaključiti da se radi o izvješću *colectora vini*.

Na stranici 5r. nalazi se izvješće skupljača žita (*colector bladi*) općinskim vlastima iz 1405.

Sljedeća stranica (5v.) vrlo je oštećena pa se može samo zaključiti kako se na njoj nalazi izvješće nekog općinskog činovnika iz 1405., koji se, zbog oštećenosti papira, ne može identificirati.

Na dnu je stranice, međutim, upisana, vjerojatno naknadno, neka kneževa odluka iz 1416. o dodjeli općinske zemlje u Blatu na obradu, koja ne pripada u ovaj kontekst.

Stranica koja slijedi (6r.) donosi u gornjem dijelu izvješće općinskih procjenitelja vina (*extimatora vini*) iz 1404. godine i popis njihovih procjena, koji je po sredini oštećen. U donjem dijelu stanice nalazi se izvješće nekog skupljača vina (*colector vini*).

Slijedi na idućoj stranici (6v.) izvješće skupljača žita (*colectora bladi*) iz 1404. (6v.) kao jedno od najcjelovitije očuvanih takve vrste (*vidi prilog*).

Na stranici 7r. dva su izvješća skupljača vina (*colectora vini*) prvi iz 1407. i drugi iz 1408. godine.

Na prvoj polovici sljedeće stranice (7v.) izvješće je skupljača žita (*colectora bladi*) iz 1408. a na drugom dijelu nazire se popis nekakvih davanja izražen u modijima, što upućuje na izvješće činovnika koji skuplja vino (*colector vini*), no bez datuma.

Stranica 8r. donosi procjenu općinskog vina (*extimatio vini comunis*) iz 1406, a nakon toga kratko izvješće o procjeni općinskih smokava (*ficus comunis*). Na drugoj vrlo oštećenoj polovici stranice nazire se izvješće o općinskim dužnicima.

Svežnjic 21.

Na cijeloj prvoj stranici (1r.) ovog svežnjica donose se tri odluke o davanju općinskih otočića smještenih u smokvičkom distriktu 1405. godine, u zakup na 5 godina, te niz općinskih izdataka umetnutih među njih, bez naznake koji ih je činovnik izdao. Raspon godina na ovoj stranici jest od 1405 do 1419.

Sljedeća stranica (1v.) također govori o davanju općinskih otočića u zakup, no ovaj put u blatskom distriktu (dokument je bez datuma), a zatim se navodi popis općinskih troškova nepoznatog činovnika od 1411. do 1413. godine

U prvom dijelu stranice 2r. nalaze se odluke o dodjeli općinske zemlje na obradu seljacima 1408.-1409. (*locatio terre*).

Pri dnu iste stranice stoji dokument o godišnjem obračunu s knezom koji u ime preostalog dijela plaće za 1418. godinu prima novac od raznih osoba navedenih u popisu.

Stranica 2v., osim još jednog dokumenta o podjeli općinskih otočića oko Blata 1409. godine, sadrži razne podatke iz općinskih računa, od sređivanja dugova oko najma stana općinskog kancelara, nadoknade za ranjavanje, nekih općinskih dražba, nadoknada za suđenje u malom vijeću, do kupnje pečene cigle za gradnju kneževe kuće iz raznih godina (1409., 1416., 1408., 1418. i 1420.).

Na stranici 3r. nalazi se prijepis odluke Velikog vijeća iz 1409. godine prema kojoj se napušteni *casamenti* daju na obnovu onima koji to žele. Zatim od str. 3r. do 5r. slijede popisi dozvola pojedinih osoba za obnovu casamenata.

U prvom dijelu stranice 5v. zapisana je dodjela otočića Proizda godine 1420. u zakup na 5 godina.

Nakon toga slijedi dokument iz 1421. o plaćanju zakupa za otočiće (ne zna se koje), a nakon toga na istoj stranici navodi se niz isplata u ime općinskih dugovanja.

Na početku stranice 6r. donosi se davanje u zakup smokvičkih otoka 1421., a zatim razne općinske isplate iz godina 1421., 1422., 1423., 1424., 1425. i na kraju ponovo jedan spis iz 1421. godine.

Na dvije stranice (7r.-8v.) počinje iz literature poznato dijeljenje kneževe zemlje 1411. pojedinim obiteljima.

Na stranici 9r. među navedene dokumente o podjeli kneževe zemlje umetnut je dokument u kojem vikar i suci daju korčulanskom plemiću neku zemlju (*locatio terre*), a dalje se nastavlja dokumentacija o podjeli kneževe zemlje.

Tako od 9v. do 14r. slijedi nastavak popisa onih kojima se pri podjeli kneževe zemlje dodjeljuje parcela.

Na sljedećoj stranici (14r.) najprije su dokumenti o rješavanju općinskih dužnika iz 1406. (njihov popis i dugovi), a zatim odluka o plaćanju nekog jamstva.

Zatim slijede dvije zabilješke o nekim općinskim dugovima, prva iz 1408., a druga iz 1407. godine.

Stranica 14v. donosi podatke o vraćanju dugova općini, o najmu otočića, te popis općinskih dugova iz godina 1408., 1411., 1414.

Cijela stranica 15r. je posvećena podjeli kneževe zemlje u Smokvici.

Na 15v. stoje dva dokumenta, jedan govori o imenovanju kneza Korčule u ime kralja Ladislava i utvrđivanje njegove plaće (nečitkog datuma), a drugi kaže da je u Korčulu 1419. stigla neka mletačka galija i da Korčulani njezinu kapetanu daju novac.

Svežnjic 22.

Na početku stranice 1r. zapisano je vraćanje nekog duga općini iz 1405. godine. U nastavku se miješa zapis o vraćanju nekih dugova općini s računima o kupnji oružja za općinu.

Na 1v. nastavlja se popis kupljenog oružja iz 1407. godine

Pri dnu iste stranice navodi se da je neki Splićanin u Veloj Luci pod Blatom izgubio mreže, pa pita općinare za pomoć pri traženju (godine 1406.). Na samom dnu opet slijedi izvješće o kupnji oružja 1413. godine.

Na stranici 2r. nastavlja se popis o kupnji oružja za općinu. U produžetku se navodi izvješće skupljača općinskog vina iz 1412. godine.

U nastavku (3r.) spominju se općinski troškovi, među kojima i dugovi nekom, vjerojatno bankaru, Georgiu Firentincu 1420. godine.

Na stranici 4r. izvješće je i obračun koji podnosi neki općinski činovnik bez navedene titule, Benko, u razdoblju od 1405.-1413.

Cijela stranica 4v. ispunjena je popisom dugovanja općine, ili prema općini, sadržana u izvješćima nekih nepoznatih prikupljača općinskih prihoda 1408.-1418.

Od pete (5r.) do osme strance (8r.) nižu se dokumenti koji se odnose na crkvene račune donijeti bez ikakva reda za razdoblje od 1403. do 1415. Među njima najbrojniji su dokumenti o prikupljanju crkvene desetine.

U produžetku, nakon navedenih računa, na 8r. nalaze se dvije isprave o slobodnom boravku na Korčuli (*salvus conductus*).

U nastavku svežnjica biskup imenuje svog zamjenika prilikom odlaska na put 1410. (8v.) Zatim slijedi dokument kojim se imenuje prokurator crkve Sv. Marka, te da na dražbi prodaje vino te crkve.

Na sljedećoj stranici (9r/v.) upisani su neki računi iz 1429.

U nastavku (10r/v.) opet slijede crkveni spisi vezani uz imanja stolne crkve Sv. Marka iz 1405. i 1406. godine.

Svežnjić 23.

Na prvoj stranici (1r.) stoji dokument o davanju u zakup Punte Lumbarde (Raxan - Ražanj) iz 1408., te izvješće o gusarskom prepadu na talijanski brod u blizini Korčule iz 1411.

I na sljedećoj stranici (1v.) ponovljeno se navodi davanje u zakup Punte Lumbarde. Na stranici 2r. izvješća su o davanju općinskih zemalja u zakup (*locatio terre*).

Ponovo slijedi izvješće o gusarskom prepadu na brod u vlasništvu nekih Korčulana 1419. (2v.)

Na stranici 3r. govori se o zapljeni nekog žita od strane korčulanskih komunalnih vlasti također iz 1419. godine.

(Nastavak ovog svežnja zalazi u razdoblje mletačke vladavine pa izlazi iz područja ovog rada.)

Iz ovog pregleda sadržaja navedenih svežnjića dobiva se uvid u svu nemarnost pri njihovom vođenju, što je V. Foretić naveo. Zbog upisivanja brojnih dokumenata bez ikakva reda čak i na marginama, na nekim su se stranicama našle najrazličitije godine, npr. od 1403. do 1415, i to tako razbacane da se primjerice u početku nalaze zabilježbe iz 1410., zatim iz 1405., a onda iz 1413. godine, itd. Isto tako na jednoj stranici zna biti zavedena i vrlo raznovrsna materija, od spisa o dodjeli općinske zemlje i općinskih prihoda i rashoda, do kupnje oružja. Jedno od objašnjenja takvu rasporedu bilo bi da su neki od tih spisa ili kasnije umetnuti ili su kancelaru pri nemarnu zavodenju u knjigu ti spisi upravo tako dolazili na red za upisivanje. Posebnu pažnju izaziva pojava crkvenih spisa u ovoj općinskoj dokumentaciji. Među njima najveći se dio odnosi na skupljanje crkvene desetine, zatim dolazi pokoja biskupska odluka, izvješće o prodaji vina stolne crkve Sv. Marka na dražbi, itd.

Povijesna promjena vlasti dolaskom Mlečana nije našla odraza u ovim spisima. Postoje brojni primjeri da na istoj stranici stoje dokumenti, koji inače nemaju međusobnih veza, jedni iz mletačkog, a drugi iz prijašnjeg razdoblja. Također je vidljivo pravilo da se knjige spisa koje su vođene prije dolaska Mlečana, bez obzira na promjenu vlasti, nastavljaju voditi i dalje nakon njihova dolaska. Možda bi se mogla postaviti teza da ova promjena vlasti nije ostavljala dubljih tragova u općinskoj upravi.

4.

Doimlje se da je uzrok ovakvu vođenju spisa nedostatak papira u komunalnoj kancelariji što je natjeralo kancelara da upisuje najrazličitije dokumente u knjige na ona mjesta gdje bi našao praznog prostora. Ova pretpostavka vjerojatno je djelomično i točna, no posljedica je to i tadašnjeg načina vođenja spisa. Naime, na području Dalmacije, općinske su kancelarije sve do pada Venecije 1797. godine vodile spise po tzv. knjiškom načelu, odnosno pisar je sve spise jedne kancelarije prepisivao od riječi do riječi u svoje knjige.⁶ Tek dolaskom austrijske vlasti spisi se počinju slagati po kategorijama (a ne više prepisivati), te njihov sadržaj zavoditi pod određenim bro-

⁶ S. Bačić, *Razvoj moderne registrature u Hrvatskoj*, Zagreb, 1971. 25.; I Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527.-1945.)*, Zagreb, 1969., 284.-293.

jem u posebne knjige, protokole. U knjiškom načelu, po kojem su vođeni i navedeni svežnjici, jedan od glavnih problema jest i taj što su se bez obzira na sadržaj spisi prepisivali jedan za drugim u mali broj kancelarijskih knjiga. Za razdoblje mletačke uprave vrste takvih kancelarijskih knjiga relativno su dobro poznate,⁷ ali ranije kancelarijske knjige, iz vremena autonomnog razvoja komuna, još uvijek su dijelom nepoznanica našoj historiografiji. Može se pretpostaviti da su razvijenije komune imale i razvijeniji sustav vođenja kancelarije. U tome je sigurno najvažniju ulogu imao stupanj njezine privredne razvijenosti, koji je uvjetovao veću ili manju potrebu za zapisivanjem, a time i razvoj određenog broja različitih spisa i knjiga u kojima su se oni vodili. Zasigurno spisi koji govore o općinskoj desetini nisu, u Dubrovniku na primjer, vođeni u istoj knjizi sa općinskim prihodima i rashodima. U slabije razvijenim komunama nije postojalo dovoljno dokumenata određene vrste da bi se formirale posebne knjige pa se više vrsta spisa upisivalo u istu knjigu. Glavni uzrok nastanku ovakvih svežnjica upravnih spisa na Korčuli bio bi, dakle, što su u nedostatku posebnih knjiga svi spisi vođeni zajedno. Prema tome, izgled sadržaja ovih svežnjica, njegova tematska i kronološka neurednost dali bi se objasniti siromaštvom i relativnom zaostalošću ove komune, u odnosu na najznačajnije komune u tadašnjoj Dalmaciji, kakve su bile Dubrovnik, Zadar ili Split.

Ovi spisi, premda pružaju ogromnu građu i za upoznavanje rada komunalnih organa vlasti i za sva druga područja komunalnog života, u stanju u kojem se nalaze u arhivu teško se dadu upotrebiti. Njihova oštećenost i neurednost onemogućavaju jasan uvid. Tek se dugotrajnim i strpljivim analiziranjem svakog pojedinačnog lista i pojedinih zapisa na njemu može razabrati neki red. Kad se nakon toga pojedini slični dokumenti grupiraju, a sve ono što je naknadno ubačeno ili usamljeno odvoji, pred očima se pojavljuje prava struktura svakog od ovih svežnjica. Pored brojnih umetnutih zapisa, počinju se u njima uočavati prevladavajuće skupine dokumenata koja ih obilježavaju.

Tako u 20. svežnjicu prevladavaju izvješća raznih općinskih činovnika (*placara, kolektora, ekstimatora* itd.), kojima je zajedničko to što ih podnose činovnici zaduženi za skupljanje općinskih prihoda. Budući da u drugim gradovima nema ni traga sličnim dokumentima, ovi dokumenti sačuvani na Korčuli još su jedna, do sada nepoznata karika u sustavu prihoda dalmatinskih komuna.

U prvom dijelu 21. svežnjica najbrojniji su dokumenti koji govore o redovitom davanju malih općinskih otočića oko Korčule u zakup, a njima se objašnjava i mehanizam odvijanja administrativne procedure ovog postupka. Zakupi otočića inače su jedan od značajnijih općinskih prihoda.

⁷ U sačuvanim arhivima dalmatinskih gradova prilično su sačuvani spisi iz mletačkog razdoblja pa se iz njih može jasno razabrati koje je sve knjige proizvodila kneževa kancelarija. Popis jednog dijela tih knjiga donosi J. Kolanović, Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (*Contralitterae*), *Adriatica Maritima*, 3./1979., 63.-150.; objelodanjeni su i neki od inventara tih arhiva, kao: I. Beuc, Osorska komuna, *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci*, 1./1953., 219.-360.; Danica Božić-Bužančić, *Inventar arhiva stare splitske općine*, Split, 1969.

Nakon toga u istom svežnjicu slijede spisi koji govore o dodjeli kućišta. U gradu Korčuli, naime, nalazilo se mnogo praznih i napuštenih kuća, najčešće bez krova, tzv. kućišta (*tal. casamenti*). Podaci o njima počinju se pojavljivati u sačuvanim izvorima sredinom osamdesetih godina 14. st. Spominje ih se po cijelom otoku, a napose u gradu, što bi značilo da je broj nenastanjenih i polusrušenih kuća tada postao značajniji. Uzrok tome nije lako utvrditi. Još u 19.st. V. V. Vukasović⁸ pretpostavio je da je uzrok tome epidemija kuge, kada su se kuće zaraženih građana radi zaštite spaljivale. Budući da je poznato da je upravo sedamdesetih godina 14. st. Korčulu pokosila snažna kuga, ovo bi objašnjenje moglo biti vjerojatno. V. Foretić tome se protivi.⁹ On drži da su prirodno kretanje stanovništva te propadanje starih i gradnja novih kuća osnovni uzročnik tolikom broju napuštenih i poluporušenih kuća. Svakako je na pojavu brojnih kućišta utjecala i stalna težnja, kako seljaka tako i plemića Korčule, da žive izvan grada na svojim seoskim imanjima. Kao posljedica toga kuće u gradu zasigurno su propadale, pogotovu ako bi se vlasnici potpuno preselili na selo. Iz dokumenata tog razdoblja vidi se da su kazamente svi posjedovali, od kneza i biskupa, do običnih seljaka, da ih se darovalo, davalo u dotu te prodavalo po niskim cijenama. Želeći zaštititi te ruševine općina je odredbom Velikog vijeća zabranila uzimanje kamenja sa kazamenata u gradu.¹⁰ Početkom 15. st. (21. travnja 1409.) Veliko je vijeće odlučilo, kako kaže *sa željom da poveća broj stanovnika grada*, nastaniti te poluruševine, odnosno dodijeliti ih bilo domaćim bilo stranim građanima koji žele u njima stanovati. Dosadašnji vlasnici mogu ih zadržati pod uvjetom da ih u roku od godine dana poprave. U protivnom gube vlasništvo nad njima i oni pripadaju komun,i koja s njima postupa kako je navedeno.¹¹ Nakon objave ovog dokumenta pojavio se u općinskim spisima niz molbi stranog i domaćeg stanovništva, kojima se traži ustupanje kazamenata na korištenje.¹² Sva ta dokumentacija skupljena je u ovim svežnjicima. Nakon V. Foretića ove problematike dotaklo se više autora, uglavnom povjesničara umjetnosti, koji su se bavili urbanizmom grada, no oslanjajući se na podatke koje je objavio Foretić.

U drugom dijelu svežnjica 21. najveći prostor (oko 13 stranica velikog formata) zauzimaju dokumenti koji govore o podjeli općinske zemlje.¹³ Naime, kroz srednjovjekovnu povijest otoka Korčule provlači se stalni sukob između mletačkog kneza na otoku, koji je bio iz obitelji Zorzi, i korčulanskog stanovništva oko prava na kneževu posjedovanje zemlje na otoku. Njegovi počeci sežu u sredinu 13. st., kada su Korčulani i tadašnji knez Marsilije Zorzi sklopili 1265. godine ugovor, kojim su mu priznali kneževske zemlje i pravo da ih daje drugome na obrađivanje. On je tada njima za uzvrat priznao sve njihove posjede. S vremenom su Korčulani nastojali kneza isplaćivati u fiksnoj plaći u novcu, a skućiti mu pravo bavljenja trgovinom i po-

⁸ V. V. Vukasović, Kuga na Korčuli, *Bullettino di archeologia e storia Dalmata*, VII., 6., 7., 8., 9., 10./1888.

⁹ V. Foretić, Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 45./1971. 311.

¹⁰ *Odluke velikog vijeća*, Arhiv obitelji Arneri, Državni arhiv u Dubrovniku, 47.

¹¹ DAZ. KA., kut. 5., sv. 21., fol. 3.

¹² DAZ. KA., kut. 5., sv. 21., fol. 3.-5.

¹³ DAZ. KA., kut. 5., sv. 21., fol. 7.-14.

ljoprivredom, a knez je upravo obrnuto, nastojao proširiti svoju privrednu djelatnost i zemlje u svom vlasništvu. Zato je često dolazilo do svađa i prepirki između Korčulana i mletačkih knezova oko pitanja kneževih prava i napose vlasništva nad pojedinim zemljama. Vrlo je vjerojatno da su knezovi mnoge zemlje pojedinih osoba prisvojili na nezakonit način, čime su ih pretvorili u knežev posjed. Kad je Zadarskim mirom 1358. prestala vlast mletačke porodice Zorzi nad Korčulom, prestadoše i razmirice Korčulana s njihovim knezovima. Što je dalje bilo s kneževim zemljama doznaje se tek 1388. godine, kad je izabrani odbor od 13 ljudi imao proučiti kneževa prava i ustanoviti koje zemlje baš njemu pripadaju. U tom je razdoblju ojačala autonomija korčulanske općine, čemu su naročito pogodovali burni događaji pri kraju 14. i početkom 15. st. Tome je pridonijela i činjenica da službu kneza tada često obavljaju domaći rektori. Vladaње porodice Zorzi ostalo je u uspomeni Korčulana kao zlo i tiransko pa se počelo držati da su sve kneževske zemlje bile nekoć vlasništvo privatnih osoba, koje su im onda tiranski oduzete. Tako se vjerojatno došlo i na misao da se te zemlje, nekoć kneževske, razdijele među stanovnike korčulanske komune, čime bi se, po njihovu mišljenju, ispravila davno načinjena nepravda. U tom smislu korčulansko Veliko vijeće donijelo je 16. prosinca 1409. odluku o toj podjeli, te je u tu svrhu izabran odbor od dvanaest plemića. Nakon godine dana 8. siječnja 1411. navedeni odbor iznio je prijedlog razdiobe i krenulo se u njezino provođenje. Kao svjedočanstvo te podjele sačuvani su nam navedeni dokumenti iz 1411. koji se sastoje od dugih popisa osoba s otoka iz svih slojeva društva i niza toponima na kojima su dotični dobili zemlju.¹⁴

U 22. svežnjicu na prvih nekoliko stranica donose se vijesti o brojnim kupovinama oružja, kako općine tako i privatnika, od 1405. do 1407. godine. Navode se vrste oružja, njihov opis, cijena, te način kupnje i raspodjele. O tome je u dosadašnjoj oskudnoj literaturi bilo govora u *Povijesti Splita* Grge Novaka, koji je upravo zahvaljujući sačuvanim računskim spisima za Split iznio brojne podatke o naoružanju grada i njegovih građana.¹⁵ A. Kapor, ne poznavajući ove spise, dao je opći pregled naoružavanja grada Korčule od početka 13. do 19. st., a za srednjovjekovno razdoblje poslužio se Statutom i podacima iz knjige V. Foretića.¹⁶ J. Kolanović pak u monografiji o Šibeniku u poglavlju *Vojno-obrambeni sustav Šibenske komune* donosi podatke o gradskim utvrdama i vojnoj posadi, no ne i o oružju.¹⁷

U ostalom dijelu 22. svežnjica govori se o raznim crkvenim računskim spisima, a najzastupljenije je ubiranje crkvene desetine. O toj se problematici u hrvatskoj historiografiji malo zna. Postoje dva ozbiljnija rada koja su se njome pozabavila, rad H. F. Schmida iz dvadesetih godina ovog stoljeća i njegova analiza i dopuna koju je nači-

¹⁴ V. Foretić, *Otok Korčula ...*, 170-172.

¹⁵ G. Novak, n. dj. 356.

¹⁶ A. Kapor, O naoružanju grada Korčule od početka XIII. do početka XIX. vijeka, *Mornarički glasnik*, 6./1977., 1042.-1057.

¹⁷ J. Kolanović, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb, 1995.

nio L. Margetić 1983. godine.¹⁸ Uz njih, još su neki autori u svojim radovima dodir-nuli ovu temu, no prema izjavi L. Margetića, stalno se oslanjajući na navedenog Sch-mida.¹⁹ Poseban prilog poznavanju desetine donosi S. Kovačić u nedavno izašloj rad-nji s opisom plaćanja desetine u jednom selu kraj Trogira.²⁰ Uzrok tako oskudnoj li-teraturi zasigurno je i nedostatak izvora. Za dalmatinske komune u srednjem vijeku oni su zaista samo fragmentarni. Poneka isprava ili sukob oko plaćanja tog crkve-nog poreza upućuju na njegovo postojanje i način funkcioniranja. U ovom se svež-njiću na punih šest stranica govori o prikupljanju crkvene desetine, o načinu obav-ljanja tog posla te o ulozi crkvenih i svjetovnih institucija uz to vezanih. Donose se izvješća zaduženih službenika, tzv. *decimara* (*decimarius*), te postupak koji slijedi nakon prikupljanja prihoda. Sama činjenica da se dokumenti o crkvenoj desetini na-laze u općinskim spisima pruža mogućnost za brojne zaključke, ali tek bi ozbiljnija analiza trebala utvrditi njihovu pravu vrijednost. No, već iz činjenice da su takvi do-kumenti iznimno rijetko sačuvani, dade se zaključiti da oni pružaju nove podatke o ovom crkvenom porezu u nas.

U 23. svežnjiću samo se prva dva lista odnose na predmletačko razdoblje, a ostali je dio svežnjića upotrijebljen za nastavak vođenje administracije u promijenjenim okol-nostima nastalim dolaskom nove mletačke vlasti. Na ta prva dva lista nalaze se do-kumenti koji govore o davanju općinskih zemalja u najam, o nabavi žita, te podaci sa-svim različite provenijencije, o napadima pirata na neke brodove u blizini Korčule.

Ovako bi izgledao prikaz navedenih svežnjića s obzirom na tematsku brojnost spi-sa unutar svakog pojedinog svežnjića. Naravno, prevladavajući dokumenti često su razbacani unutar svežnjića.

Da bi se upotpunila slika evo i nekoliko primjera onih dokumenata koji su među go-re navedene, tematski najbrojnije, umetnuti. U 21. svežnjiću pored najbrojnijih spisa o podjeli općinske zemlje stoji jedno pismo kojim se imenuje knez i određuje mu se godišnja plaća (dokument je bez datuma), a odmah iza toga izvješće da je na Korču-lu (1419. godine) pristala mletačka galija i da joj Korčulani daju neki novac. U svež-njiću 22. pak se pored prevladavajućih dokumenata o kupnji oružja navodi molba nekog Splićanina da mu se pomogne naći nestale ribarske mreže u Veloj Luci, a među popisima o ubiranju desetine pojavljuje se dokument kojim tadašnji korčulan-ski nadbiskup Nikola, jer odlazi u obilazak Svetog groba, do povratka imenuje svo-ga zamjenika.

Pomnijim motrenjem može se uočiti da u sačuvanim svežnjićima nema ponavljanja spisa pojedinih službenika, odnosno da se usprkos neredu, dominantne teme u nji-ma nižu jedna za drugom u sva četiri svežnjića bez ponavljanja, bilo da se radi o

¹⁸ H. F. Schmid, Die Grundzüge und Grundlagen der Entwicklung des kirchlichen Zehntrechts auf kroatischem Boden während des Mittelalters, *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929., 423.-454; L. Margetić, Pravna osnova crkvene dese-tine na hrvatskim pravnim područjima, *Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu*, 20./21./1983.-84., 57-83.

¹⁹ N. Klaić, Uzroci otpora protiv crkvene desetine u zagrebačkoj biskupiji (do 1382.), Iz starog i novog Zagreba, 3./1963, 33.-49; ista: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976., 563.-572.; J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb, 1980., 70. i d.

²⁰ Slavko Kovačić, Oriovica - mjesto Duknovićeva podrijetla - od XIV. do XIX. stoljeća, *Ivan Duknović i njegovo doba*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, Trogir, 1996., 231.-256.

računskim podnescima ovih činovnika, bilo da se radi o crkvenoj desetini, i sl. Moglo bi se, dakle, na drugi način ponoviti već postavljeno pitanje: da je kojim slučajem sačuvano više ovakvih svežnjica, bi li i broj tema bio veći? Odnosno, koliko bi ovih svežnjica različite tematike trebalo da bi se dobila potpuna slika komunalne administracije tog vremena?

O nekim od predstavljenih bolje dokumentiranih tema iz ovih svežnjica može se govoriti kao o posebnostima određene sredine. Tako spisi koji govore o podjeli kneževе zemlje na otoku 1411. godine te spisi koji govore o podjeli napuštenih i urušenih kuća novim vlasnicima, prema prije navedenom opisu specifičnost su razvoja korčulanske povijesne događajnice početkom 15. st., koja nam je zahvaljujući ovoj dobroj potkrijepljenosti dokumentima danas poznata.

Ovako detaljan opis navedenih svežnjica bio je potreban zbog raznovrsnosti spisa koji se u njima nalaze, što upućuje na vjerojatnost postojanja sličnog bogatstva građe i u drugim srednjovjekovnim kancelarijama.

5.

Ako se ipak, usprkos svim njihovim neujednačenostima i šarolikosti građe koju sadrže, ove spise pokuša definirati, uspoređujući ih sa spisima u ostalim dalmatinskim komunama, može se zaključiti da se većina odnosi na materiju najbližu materiji koju sadrže komunalne knjige poznate kao *knjige prihoda i rashoda*. Na to osobito upućuju spisi o izvješćima raznih prikupljača općinskih prihoda; na to u određenoj mjeri upućuje skup spisa koji govori o prikupljanju crkvene desetine, a također i spisi o kupnji i podjeli oružja. Naravno da bi, nasuprot navedenima, brojni dokumenti iz ovih svežnjica mogli pobijati ovu postavku, no ipak se može držati da okosnicu ovih svežnjica čine upravo spisi koji šire gledano upućuju na neku vrstu općinske knjige prihoda i rashoda.

Takve knjige inače su vrlo rijetke u sačuvanoj srednjovjekovnoj dokumentaciji naših dalmatinskih komuna, i dobrim dijelom neistražene pa samim time zaslužuju posebnu pažnju. Do danas se zna za njihovo postojanje među arhivalijama trogirске i splitske komune te za rapske spise prihoda i rashoda.²¹

U sačuvanim korčulanskim svežnjicima, najbliži su ovim knjigama spisi koji donose izvješća navedenih činovnika-skupljača pa će njima biti posvećena posebna pažnja. Njihovom usporedbom s knjigama prihoda i rashoda sačuvanim u navedenim dalmatinskim gradovima trebali bi se definirati ti spisi i odrediti njihovo mjesto u odnosu na ostale do sada poznate.

Već letimičan pogled na njih pokazuje da se korčulanski spisi, za razliku od ostalih ne mogu bez određene zadržke držati popisima općinskih prihoda i rashoda. Oni se s takvim spisima u drugim gradovima ne poklapaju ni po formi ni po sadržaju. U splitskim, trogirskim i rapskim knjigama izričito stoji na početku ime općinskih činovnika, najčešće kamerara (ili masara), koji ih vode, te naziv knjiga *introitus* odno-

²¹ DAZ, SA, kut. 1., sv. 3., svež. 1-8.; kut. 5., sv. 16., svež. 3., 4.; DAZ, Tr:A, kut. 71., sv. 2., 3.; Š. Ljubić, *Listine* V./1875., 229-270.

sno prihodi, i *exitus* rashodi, nakon čega slijede popisi prihoda i troškova. Od svega navedenoga korčulanski spisi nemaju ništa. U njima se ne vidi ni knjiga prihoda, ni knjiga rashoda, niti ih vodi općinski kamerar. Oni su samo skup izvješća komunalnih činovnika. No u njima ti činovnici donose duge popise o određenim prihodima i rashodima općine po kojima ipak u određenoj mjeri ti spisi participiraju u građi koja drugdje predstavlja općinske knjige prihoda i rashoda. Ali za razliku od ostalih sačuvanih takvih knjiga korčulanski spisi izgledaju kao izvjesna predradnja, tj. skupljanje potrebnih računa i izvješća, na temelju kojih bi se zatim trebala načiniti *knjiga općinskih prihoda i rashoda* kakve se susreću u drugim gradovima. No umjesto tih knjiga za Korčulu su sačuvana samo navedena izvješća.

Općenito uzевši ovi spisi pripadaju u onaj dio komunalne administracije koja se bavi općinskim prihodima. O njima je, međutim, u našoj historiografiji ostalo još mnogo neistraženoga. Kako je izgledao sustav prihoda u svakoj pojedinoj dalmatinskoj komuni, koji su ga prihodi činili, koliko iznose prihodi pojedinih komuna, koji su općinski činovnici zaduženi za prikupljanje prihoda i kako su to izvodili, većim je dijelom nepoznanica.

Jedan od rijetkih radova koji je pokušao razraditi sustav prihoda dalmatinskih komuna jest rad T. Raukara.²² On je obradio knjigu zadarskih zakupa komunalnih daća s početka 14. st. Takve je knjige zasigurno morao imati svaki grad, ali s vremenom su propale. One su vrlo značajan izvor za poznavanje komunalnih prihoda. Na temelju sačuvanog zadarskog primjerka te knjige Raukar je nastojao utvrditi sustav gradskih prihoda, posebno ističući daće. Prema njegovoj podjeli postoje tri glavne skupine komunalnih prihoda. To su daće, zakupi komunalnih posjeda i novčane kazne.²³ Ove tri vrste sadrže u sebi niz manjih podvrsta, raznih daća, kazni i najmova općinskih zemalja, koji se dijelom razlikuju od komune do komune.

Sve navedene vrste prihoda prikupljali su općinski činovnici, koji su se različito nazivali u različitim komunama (najčešće kamerari), a dokumentacija o njihovu poslu činila je općinsku knjigu prihoda. Iz njih je općina isplaćivala sve svoje dugove i obveze i to je onda činilo općinsku knjigu rashoda. Za knjige prihoda i rashoda kao iznimno vrijedno povijesno vrelo koje omogućava cjelovitiji i nadasve neposredniji uvid u brojna područja života komune, T. Raukar u navedenom radu kaže da *“cjelovit studij prihoda i rashoda dalmatinskih gradova u XIV. st. nije moguć jer izvorna građa o njima nije sačuvana, osim jednog popisa prihoda i rashoda splitske komune za god. 1345-46. i popisa prihoda i rashoda rapske komune za god. 1334-5.”*²⁴ Tvrdnju valja nadopuniti. Naime, u splitskom arhivu čuva se deset svežnjica, a ne jedan svežnjik prihoda i rashoda ove komune,²⁵ a u međuvremenu je I. Pederin pro-

²² T. Raukar, Prilog poznavanju sistema prihoda dalmatinskih gradova u XIV. st., *Historijski zbornik*, 69./1968, 347-370.

²³ O prihodima dalmatinskih gradova s posebnim naglaskom na daćama postoji određena literatura: T. Raukar, n. dj.; N. Tomašić, *Temelji državnoga prava kraljevstva hrvatskoga*, Zagreb, 1915.; M. Kostrenčić, *Sloboda dalmatinskih gradova po tipu trogirskom*, Rad JAZU, 239./1930., 75.-96.; Z. Herkov, *Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske I-II*, Zagreb, 1956., itd.

²⁴ T. Raukar, n. dj. 344.

²⁵ Vidi bilješku 21.

našao i objavio sačuvane ostatke trogirске knjige prihoda i rashoda.²⁶ Na temelju ovakve, znatno uvećane građe, premda još uvijek nedostatne za cjelovitu studiju, moguće je pobliže upoznati to područje.

Pri rasvjetljavanju korčulanskih spisa nastojat ćemo, služeći se izvornim materijalom, obaviti analizu svih navedenih sačuvanih knjiga, ući u njihovo ustrojstvo i usporediti ih sa sačuvanim korčulanskim spisima.

U starom splitskom arhivu nalaze se neobjavljenih deset svežnjica s prihodima i rashodima splitske komune iz 14. st. i početka 15. st. Oni su najbogatiji izvor za poznavanje ove problematike.²⁷ No oni još ni približno nisu iscrpljeni. Od značajnijih djela čiji su autori posegnuli za ovim spisima mogu se navesti "*Povijest Splita*" od G. Novaka, te prikaz odnosa između Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Bosne u XIV. st. od M. Ančića.²⁸ Ova, kao i druga manje značajna djela, koristila su navedene općinske knjige prihoda i rashoda samo kao izvor za pronalaženje brojnih podataka koje inače u drugim izvorima ne bi pronašli, ali njihovo sustavno obrađivanje, kao značajnog i specifičnog izvora za poznavanje komunalnih prilika, do sada nije izvedeno.

Spisi su uredno vođeni i svežnjici su prilično dobro sačuvani što omogućava relativno brz uvid u njihovu strukturu. Svih sačuvanih deset svežnjica potječe iz 14. i početka 15. st.: prva su tri iz razdoblja od 1343. do 1354, sljedećih je pet iz razdoblja od 1382. do 1388. godine, a od zadnja dva jedan je iz 1414., a drugi iz 1418.-1419. godine.²⁹ Premda su to najbolje sačuvani spisi ove vrste, očito je da su to samo fragmenti i da se najveći dio nije sačuvao. Za prva tri svežnjica navode se općinski činovnici masari (*massarii*) kao njihovi stvaratelji, a u ostalih sedam na toj se službi spominju kamerari (*camerarii*).³⁰ Budući da ove dvije funkcije nisu istovremene, može se pretpostaviti da su sredinom stoljeća kao općinski činovnici za prihode i rashode djelovali masari, a da su krajem 14. st. taj posao obavljali kamerari. Tome u prilog ide i podatak da se kamerari sredinom stoljeća uopće ne spominju, a svaki masarij

²⁶ I. Pederin, *Acta politica et oeconomica cancellarie, Starine*, 60./1987., 101.-177.

²⁷ Vidi bilješku 21.

²⁸ G. Novak, n. dj., koristio je ove svežnjice u brojnim poglavljima, od poglavlja o političkim prilikama toga doba do opisa naoružanja i liječenja u gradu; M. Ančić, *Putanja klatna*, Zadar-Mostar, 1997., 141. i d.

²⁹ Pored navedenih knjiga sačuvan je za godinu 1398. jedan oštećeni svežnjic od 45 listova; nije jasno ni tko je bio njegov stvaratelj, ni o čemu se u tim dokumentima radi. Nedostaje mu početak i kraj, i tek njegov sadržaj - niz imena i svote novaca izražene u soldima (*soldorum*) - upućuju da je to neka blagajnička knjiga. Dokumenti ovog svežnjica, premda očito srodni dokumentima koje obrađuje ovaj rad, po svojoj su strukturi posve različitu vrstu spisa od opisanih knjiga prihoda i rashoda i ne daju se uspoređivati ni sa kojim od do sada opisanih spisa. Zbog toga se u ovom radu neće koristiti.

³⁰ U kutiji 1. (DAZ, SA.), u svežnju 3. i svežnjicima 1.-3. spominju se masari, a u istom se svežnju u svežnjicima od 4.-8. spominju kamerari. Isto se tako u kutiji 5. svežnju 16. u svežnjicima 3. i 4. spominju kao činovnici kamerari. Naziv *camerar* (ili *camerlengo*) kao općinski činovnik zadužen za blagajnu poznat je u literaturi i u statutima, a naziv *massarius* nije tako čest. Ta riječ došla je s Apeninskog poluotoka još u srednjem vijeku, u oblicima *massarus* ili *massarius* i sačuvana je, pored navedenih podataka, u Dubrovačkom statutu, u istarskim ispravama (*Codice diplomatico istriano*) i u ispravama iz slovenskog primorja. Riječ je do danas sačuvana u obliku *massaio* sa značenjem domaćin, gazda.

na kraju svog mandata ostatak skupljenog novca predaje svom nasljedniku, novom masariju.³¹ Prema tome može se zaključiti da je u Splitu sredinom stoljeća ove poslove obavljao masarij, a pri kraju stoljeća kamerarij.

Spisi su složeni tako da se u svakom svežnjicu u prvoj polovici navode svi izvori od kojih je masar prikupio određena novčana sredstva, a zatim se u drugom dijelu navodi sve što je taj masar poplaćao u ime raznih općinskih troškova i obveza. Među prihode pripadaju prikupljanja raznih zaloga, općinski zakupi, razne kazne, najam brojnih općinskih prostora, prodaja općinskog žita, daće za korištenje mlina te one od prodaje soli itd. Identičan je posao i kamerara koji krajem 14. st. također prikuplja razne općinske prihode. Kako se vidi ti su činovnici prikupljali sve vrste općinskih prihoda, od raznih daća do kazna i zakupa općinskih zemljišta. No nema niti jednog podataka o prikupljanju dijela prihoda na općinsku zemlju koju su pojedinci neposredno uzimali na obrađivanje, uz nadoknadu u dijelu prihoda. U opisu sadržaja pojedinih svežnjica navedena su i izvješća skupljača žita i vina koji su do sada jedini sačuvani dokumenti takve vrste.

Nakon skupljanja prihoda, ti isti općinski činovnici, i masar i kamerar, plaćaju, prema navedenim popisima troškova, od prikupljenih sredstava, razne općinske dugove i troškove. Između ostalog nalaze se tu izdaci za građevinske radove, koji se uvijek odvijaju u većoj ili manjoj mjeri u komuni, za gozbe povodom blagdana gradskih svetaca, za plaćanje raznih općinskih činovnika. Na osobit način ti su podaci izniman izvor koji mnogo neposrednije od drugih oertava političke prilike tadašnje hrvatske povijesti, pogotovu prilike sredinom stoljeća uoči prijelaza Dalmacije pod Ludovikovu vlast. Tako se navode brojni troškovi za teklíce i poslanstva, te za plaćanje niza uhoda preko brda na Klis, u Knin i banu Mladenu. Vidi se kako u Splitu nastaje predopsadno stanje kad se ugarska vojska primiće gradu itd.

Na kraju popisa svega što je plaćeno sabrani su svi rashodi.

Trogirske knjige prihoda i rashoda³² sastoje se od dva nepotpuna i prilično oštećena ostatka većih svežnjica, od kojih jedan obuhvaća prihode za 1415.-1417., a drugi rashode za 1416. godinu,³³ a zajedno imaju desetak listova spisa, što je očito ostatak mnogo veće količine dokumentacije godišnjih prihoda i rashoda trogirske komune. Fragmentarnost ovog popisa pokazuje i to što se u njemu donosi samo niz uglavnom sitnih tarifa za koje je teško povjerovati da su bili cjelokupni godišnji prihodi i rashodi komune, a nedostaju brojne stavke, koje su inače uobičajene u svim ostalim takvim popisima.

³¹ DAZ, SA., kut. 1., sv. 3./1., fol. 23.

³² Vidi bilješku 21.

³³ Vjerojatno se omaškom dogodilo da je u objavljenom tekstu tih dokumenata I. Pederina u naslovu i uvodu prepisane knjige rashoda dobro prepisana godina 1416., a u daljnjem tekstu u svakoj stavci uz knjigu stavljena je godina 1426.

U Trogiru, koliko se iz sačuvanih spisa može vidjeti, općinske prihode pobiru u najvećem dijelu dva kamerara, a massari se spominju samo pri pobiranju daće na sol.³⁴ Svi su se prihodi pobirali u novcu. Mandat kamerara trajao je tri mjeseca, a na kraju su podnosili račune općinskim vlastima. Nakon oduzimanja svih troškova ostatak su bili dužni dostaviti općini.

Među ovim prihodima, za razliku od splitskih, koji kroz svoje stavke ocrtavaju cijeli život komune, dominiraju sitne kazne koje su općinski činovnici prikupljali od građana, primjerice kazne za poljske štete, kazne mesarima za krivo vaganje mesa, kazne brojnim drugim obrtnicima i njihovim slugama, kao što su klesari, postolari, kalafati i sl., za razne prekršaje u njihovu poslu, zatim prikupljanje nadoknade od zakupnika općinskih mlinova, ili za uzgoj voća na općinskim zemljama. Unutar svežnjica o prihodima koje su vodili općinski kamerari umetnuta su dva oštećena lista na kojim je doneseno pobiranje daće na sol na koju je komuna imala monopol. Oni su dio neke veće izgubljene cjeline, i njih su, za razliku od ostalih prihoda, vodili općinski činovnici pod nazivom massarii. U ovom dijelu popisa prihoda navode su nešto veće novčane svote.

O rashodima je sačuvan svežnjić spisa iz 1416. godine gdje se navodi kako dva kamerara od skupljenoga prihoda isplaćuju općinske troškove i dugovanja. Ponavlja se model uočen u Splitu, a u to vrijeme uobičajen i u ostalim dalmatinskim komunama. Među popisom rashoda za ovu godinu dominiraju nadoknade date ljudima koji obavljaju redovne općinske poslove, zatvaranje gradskih vrata, podizanje i spuštanje lučkog lanca, zatim nadoknada gradskom ljekarniku, bilježniku, rivariju, općinski najam za neke kuće, plaća knezu, pomoć redovnicima (franjevcima i dominikancima), nadoknada stražaru na gradskim vratima itd. Ako se usporede ti trogirski rashodi sa splitskim rashodima, vidljivo je da je niz rashoda koje susrećemo u Splitu morao postojati i u Trogiru, a to što ih spisi ne registriraju samo još jednom potvrđuje pretpostavku da su trogirski prihodi i rashodi koje je Pederin donio samo manji dio koji je sačuvan.

Zahvaljujući Š. Ljubiću poznati su nam i spisi prihoda i rashoda rabske komune početkom 14. st. (1334.-1335. godine), koje je on pronašao među rukopisima u mletačkom arhivu.³⁵ Prema onome što je iznijeto, te knjige vođene su urednije od knjiga sačuvanih za Split i Trogir. Vodio ih je kamerar, koji, kako je uobičajeno, odvajao prihode i rashode. Među prihodima odvojeno se vode kazne od svih ostalih primanja. Svako tromjesečje kamerari moraju o svim primanjima podnijeti obračun pred knezom i sucima, i to se posebno radi za kazne, a posebno za ostale prihode. Kao i u drugim općinama, i na Rabu se među prihodima nalaze neke već uobičajene

³⁴ Činjenica da općinski činovnik pobire kraljev prihod pokazuje da se komora soli koja je uspostavljena za Ludovika, već nakon njegove smrti počela urušavati, što jasno upućuje na slabost Žigmundove vladavine. Naime, već je 1383. kraljica Elizabeta prepustila Trogiru 2000 florena iz sredstava Camere salis et tricesime za obnovu zidova. To je prvi sačuvani podatak o prepuštanju komornih sredstava nekoj dalmatinskoj komuni. U devedesetim godinama ta je pojava češća. Od 1391. do 1393. godine Žigmund je prvi put prepustio Zadru tridesetinu i prihod od soli. T. Raukar, *Zadarska trgovina solju u XIV. i XV. st., Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, Odsjek za povijest, 7-8. /1969., 70., 32.

³⁵ Vidi bilješku 21.

stavke kao što su sredstva od zakupa raznih općinskih daća (*becharia, taberne, mesure, saline, herbatici*), najam od nekih općinskih zemalja (u novcu, a ne u naturi), te razne vrsta kazna. Kameronar cijele godine prikuplja prihode općine i cijele godine plaća općinske dugove i razna potrebna davanja.

Kao i prihode, kamerar i troškove vodi kvartalno, te tromjesečno pravi o njima obračun i izvješće pred komunalnim vlastima. Posebno vodi redovne općinske troškove, a posebno, također kvartalno, odvaja za plaću općinskom knezu. Među raznovrsne troškove pripadaju troškovi za razne gradnje i popravke (gradskih vrata, trga, galije, crkava itd.), i plaćanje nabave žita i brašna, te za nadoknadu sucima za njihov posao. Plaćaju se razni dužnosnici koji inače rade na općinski trošak, kao što su liječnik, posebno kirurg, ljekarnik, učitelj, oni koji zatvaraju gradska vrata, razni glasnici i poklisari. Može se zaključiti da su rapske knjige prihoda i rashoda po svojoj strukturi i načinu vođenja vrlo slične splitskim i trogirskim knjigama.

6.

Svi navedeni spisi usmjeravaju istraživanje na upoznavanje neposrednih mehanizama funkcioniranja onog dijela administracije dalmatinskih komuna koji se bavi prikupljanjem općinskih prihoda te njihovim trošenjem. Oni omogućavaju uvid u način vođenja knjiga prihoda i rashoda u pojedinoj komuni u srednjem vijeku te način ubiranja i plaćanja najrazličitijih stavaka poprilično stran današnjem poimanju knjigovodstva jedne općine. Uz pomoć njih daje se u određenoj mjeri popuniti praznina u poznavanju sustava prihoda i rashoda dalmatinskih komuna u povijesnoj literaturi.

U opisanim korčulanskim spisima, glavni sadržaj prvog od navedenih svežnjica jesu izvješća činovnika koji su prikupljali općinske daće i ostale prihode, a dio se takvih izvješća nalazi razbacan po ostalim svežnjicima. Ti spisi, kako je utvrđeno, po svom sadržaju i jer su jedini sačuvani te vrste, na određen su način korčulanske računske knjige.

No budući da su do nas stigli samo fragmentarno, ne može se govoriti o cjelini računske administracije ove komune. Zbog toga valja znati da je djelomično okrnjena slika koja se stvara na temelju tako sačuvanih dokumenata. Ipak, moguće je provesti određena istraživanja s relevantnim rezultatima.

Prije početka rada na opisanim svežnjicima treba iz njih odstraniti sve one dokumente koji su u njih upisivani, a tu ne pripadaju. Nakon pažljivog raščlanjivanja dokumenata i pripajanja onih djelova koji bi trebali stajati zajedno, iskristaliziralo se desetak izvješća činovnika zaduženih za prikupljanje prihoda na Korčuli koji će se ovdje, uz stalno uspoređivanje sa sličnima iz trogirskog i splitskog arhiva, analizirati da bi se utvrdila pravila po kojima su djelovali.

7.

Iz do sada iznesenoga jasno je da se u svim dalmatinskim gradovima općinski prihodi slijevaju u ruke općinskog činovnika koji je zadužen za njihovo prikupljanje.

Njegov je naziv najčešće kamerar (*camerarius*), u Splitu sredinom 14. stoljeća masar (*massarius*), a u Trogiru pored kamerara, masar djeluje kao dužnosnik za prikupljanje prihoda od soli. Prema dokumentima s Korčule, barem prema onome što je sačuvano, od činovnika koji su skupljali opisane općinske prihode spominje se jedino placar.

To malo iznenađuje jer su u drugim dalmatinskim komunama placari imali funkciju općinskog glasnika (lat. *preco*; tal. *piac̃ar*). Razglašavali su odredbe općinske uprave javno na trgu, na zahtjev kurije pozivali ljude na sud ili ih opominjali, ako se ne bi pojavili. U brojnim bilježničkim spisima svih dalmatinskih gradova u srednjem vijeku vodili su glavnu riječ pri održavanju javne dražbe, gdje su njihova simbolična tri udarca štapom (*tribus mutis cum baculo*) označavala kraj dražbe i proglašavanje rezultata.³⁶ U nekim se dokumentima na Korčuli navodi nužnost njihove nazočnosti pri određenim kupoprodajama, a na jednom mjestu i čak kao osobu koja je u ime vlasti izvršila pljenidbu (*quod sequestrum factum fuit hodie de mandato regimini per Bencum placarium*). Na Korčuli su birani za svako selo po jedan.³⁷

No uz to, navedeni svežnjići pokazuju da su placari ovdje obavljali mnogo značajniju ulogu. Njihova sačuvana izvješća donose cijele popise skupljenih općinskih prihoda i vrlo su slična onima koje donose kamerari u knjigama prihoda i rashoda drugih općina.³⁸ Važnost placarevih izvješća tim je veća što se među sačuvanim korčulanskim dokumentima do dolaska mletačkih vlasti ne spominje ni jedan drugi činovnik na ovakvoj funkciji, pa se nameće zaključak da su jedino placari u ovoj komuni skupljali općinske prihode. U popisima onoga što su prikupili navode se sve poznate vrste prihoda, kao što su razne općinske daće, zalozi, novac općinskih dužnika, novac od zakupa vina i općinskih smokava, *doane*, te od zakupa sitnih otočića oko Korčule i raznih kazna, itd.³⁹ Svi ti prihodi potpuno se slažu s prihodima kamerara u drugim općinama na osnovi čega se može reći da je na Korčuli placar svakako prikupljao općinske prihode.

Iz drugih sačuvanih izvora zna se za istovremeno postojanje i funkcije općinskog kamerara, no spisi nastali njegovim radom nisu sačuvani, a prema onome što je o kameraru na Korčuli poznato ne mogu se sagledati cjelovito njegove dužnosti, niti utvrditi ima li njegova služba ikakvih dodirnih točaka sa službom placara kao prikupljača općinskih prihoda.

No uz ovu placarevu sličnost s funkcijom kamerara (masara), postoje i različitosti koje pokazuju da ne valja brzopleto poistovjetiti njihove uloge vezane za prikupljanje općinskih prihoda.

³⁶ O *placarima* nije načinjen niti jedan poseban rad. Placarima na Korčuli V. Foretić u navedenoj je monografiji posvetio jedan pasus, 251, 252.

³⁷ Korčula je podijeljena na pet dijelova koji čine upravne cjeline ove komune (distrikte). U središtu svakog distrita nalazi se jedno od četiriju velikih sela na otoku, a grad je u središtu petog distrikta. Zbog mnogo veće važnosti pojedinih sela na Korčuli od sela u kopnenim komunama, često se općinski činovnici biraju posebno za grad, a posebno za pojedini distrikt; v. S. Dokoza, Prilog proučavanju unutrašnjih prilika na otoku Korčuli u srednjem vijeku, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 39./1997., 117-140.

³⁸ Izvješća placara nalaze se u sv. 20., 2r; sv. 22., 4r/v. (DAZ. KA., kut. 5.).

³⁹ Dio navedenoga vidi se u primjeru danom u prilog na kraju rada.

Analizom njihova rada mogu se uočiti i neke posebnosti placarija kao prikupljača. U svim dalmatinskim komunama, nakon prikupljanja prihoda, isti općinski činovnici (kamerari, massari), kako je rečeno, obavljaju i isplaćivanje raznih općinskih troškova i davanja. Izvješća placara, međutim, ne donose popise općinskih troškova, koje bi oni kao i njihovi kolege iz ostalih gradova nakon prikupljanja, isplaćivali. Tek pri podnošenju izvješća na kraju mandata placari navode neke manje troškove.

Za razliku od kamerara u ostalim dalmatinskim općinama, kojima je mandat relativno kratak (od tri mjeseca do godine dana),⁴⁰ placar na Korčuli je, bar prema podacima koji su sačuvani, svoju službu obavljao u jednom slučaju punih osam godina, a u drugom slučaju pet godina.

Na kraju svog mandata, kao i ostali činovnici koji su u dalmatinskim komunama prikupljali prihode, i korčulanski je placar podnosio završni račun. Tako placar Benko, čije je izvješće jedino sačuvano u cijelosti, podnosi račune pred komunalnim vlastima (knezom i njegovim sucima) te pred brojnim plemićima u crkvi Sv. Mihovila, gdje se Veliko vijeće katkad sastajalo.⁴¹ Tada mu se od skupljenoga odbijaju kao troškovi njegova plaća za osam godina službovanja i sami troškovi prikupljanja prihoda, nakon čega ostatak skupljenoga daje komuni.

Sve upućuje na to da ovaj placar nije mogao zamjenjivati funkciju kamarara u drugim općinama jer njegovi popisi prikupljenih općinskih prihoda nisu dovoljno veliki da bi bili odgovarajuća istovrijednost do sada poznatim popisima prihoda koje je skupljao kamerar u ostalim komunama. Nadalje, jer njegov mandat od osam godina upućuje da se tu ne radi o poslu sličnom poslu kamerara, koji je skoro svakodnevno primao i izdavao razna općinska sredstva i gdje su navedene stavke bile mnogo veće i značajnije od placarevih. Kamerar je po važnosti svoje službe, (vodio je brigu o svim općinskim sredstvima) bio jedan od najznačajnijih općinskih činovnika. Upravo stoga je njegov mandat morao biti kratak, a iz istog su se razloga trebala stalno podnositi izvješća općinskim vlastima (na Rabu svaka tri mjeseca), da ne bi došlo do eventualnih zlouporaba. U usporedbi s njim, placar je sa svojih osam godina mandata, gdje tek nakon isteka tog razdoblja podnosi izvješće, zasigurno bio posve drukčiji tip službenika. Tim više što njegova osmogodišnja (ili petogodišnja) izvješća, po svojoj veličini i broju stavaka, ne čine niti četvrtinu kamerarovih koji se odnose na samo jednu godinu. To pokazuje da dotični placar nije bio puno zauzet prikupljanjem općinskih prihoda, odnosno da je taj posao morao obavljati još netko. Slijedio bi zaključak da je placar bio općinski činovnik koji je između ostalog općinske prihode prikupljao kao sporedni skupljač ili pomagač. Premda nikakav trag nije sačuvan, sve do sada izneseno upućuje na kamerara kao osobu čija je uloga u pobiranju prihoda na Korčuli bila središnja, a uloga placara u skupljanju prihoda bila je sporedna. Njegova skupljanja prihoda na Korčuli svakako imaju veću važnost za poznavanje specifičnosti funkcije samog placara u našim srednjovjekovnim komunama, no to izlazi iz područja ovog rada.

⁴⁰ Tako je trogirskom kameraru isticala služba nakon tri mjeseca, a splitskome i rapskome nakon godine dana.

⁴¹ DAZ. KA., kut. 5., sv. 20., 2r. *“... ratione suprascripto videlicet ab die 28. decembris 1418. usque 28. decembris proxime futuris anno presente 1426. quod sunt anni octo...”*

8.

Položaj drugih općinskih činovnika vezanih uz problematiku prihoda i rashoda čija su izvješća također sačuvana u navedenim korčulanskim spisima nešto je drukčiji. Poznato je da su dalmatinske komune na dva načina koristila općinsko zemljište. Pored davanja pojedinih svojih zemalja u zakup (kako se npr. u Splitu davala Šolta i pola Čiova, u Zadru veći dio zadarskog otočja, a na Korčuli okolni otočići, itd.), one su stupale i u neposredne agrarno-pravne odnose s obrađivačima zemlje za dio uroda (trogirska općina daje Blato na krčenje i obrađivanje uz rentu od četvrtine prihoda; šibenska komuna daje tako Bosiljine, itd.).⁴² U tom slučaju trebalo je prikupiti dogovoreni dio prihoda, koji je seljak bio dužan dati općini. No, tko je i kako obavljao taj posao po našim srednjovjekovnim komunama, tj. jesu li za njegovo obavljanje postojali posebni činovnici ili ga je obavljao neki od već postojećih, te u koje ga je knjige zavodio, nema spomena ni u literaturi ni u izvorima. Podaci o tome se, premda bi se moglo očekivati, ne pojavljuju ni u sačuvanim opisanim općinskim knjigama prihoda i rashoda pojedinih komuna, što bi upućivalo da su oni najvjerojatnije vođeni odvojeno, ili da za određenu komunu nisu bili toliko značajni da bi se za njih posebno vodila administracija, pa se nisu duže ni čuvali.

Među sačuvanim spisima iz navedenih svežnjica korčulanskog arhiva određen broj odnosi se na prikupljanje prihoda sa općinske zemlje.⁴³ Svake godine općina je birala određen broj činovnika zvanih kolektori, koji su bili zaduženi za prikupljanje najvažnijih poljoprivrednih proizvoda vina (*colectores vini*) i žita (*colectores bladi*). Nekoliko sačuvanih izvješća tih kolektora pružaju uvid u prikupljanje navedenih proizvoda i način njihova djelovanja. Iz njih se daje zaključiti da su oni vrlo značajne osobe u općinskoj upravi te da osim prikupljanja imaju jednu od glavnih uloga u odlučivanju o općinskim prihodima, što će nešto kasnije biti i razjašnjeno.

Postojanje posebne službe za prikupljanje općinskih prihoda (kolektora) i izvješća koja su od njih sačuvana dopuštaju da se pretpostavi da je prikupljanje općinskih prihoda sa zemlje na Korčuli imalo veće značenje nego u ostalim komunama. Tome u prilog govore i osnovni zemljopisni i gospodarski parametri korčulanske komune u srednjem vijeku. Kao otočka komuna Korčula je zaobidena od svih značajnijih pomorsko-trgovačkih ruta. Naime, trgovački proizvodi koji stižu preko Jadrana u naše krajeve, na Korčuli služe samo za podmirivanje potreba malobrojnog stanovništva tog otoka. Za razliku od kopnenih komuna, otok nije mogao poslužiti kao središte tranzitne trgovine između mediteranske trgovine i ogromnih prostora u zaleđu. Zato je Korčula poput nekih drugih otočkih komuna bila okrenuta poljoprivredi kao najznačajnijem izvoru svojih prihoda pa se može pretpostaviti da je ono što kolektori prikupljaju jedan od značajnijih izvora sredstava korčulanske općine. Time je i njihova funkcija značajnija nego drugdje, a takvi su i spisi koje proizvode, pa je i mogućnost da se sačuvaju veća. Ako bi se Raukarov prikaz važnosti pojedinih grupa općinskih prihoda za komunu, prema kome su daće na prvom mjestu, a iza njih po

⁴² T. Raukar, *Prilog poznavanju ...*, 366.

⁴³ Izvješća kolektora nalaze se u sv. 20., 3r/v, 4r, 5r/v, 6v, 7r/v. (DAZ. KA., kut. 5.).

važnosti slijede zakupi općinske zemlje i novčane kazne, primijenili na Korčulu, pokazalo bi se da općinske daće na otoku sigurno nisu na prvom mjestu ili da bar nisu toliko ispred ostalih općinskih prihoda, jer korčulanska trgovina i lučke pristojbe nisu posebno značajna gospodarska grana, a prihodi sa zemlje imaju mnogo važniju ulogu od istih prihoda u ostalim komunama. Nadalje, otok je relativno bogat zemljom, no raspored plodnih područja takav je da su najznačajnije obradive površine smještene suprotno od komunalnog središta. Grad Korčula nalazi se na istočnoj strani otoka i nema većih obradivih površina u svojoj blizini, prostrana blatska polja smještena su na zapadnoj strani otoka. U odnosu na moguću obradivu zemljišnu površinu stanovništva je relativno malo. Zbog toga je najveći dio površine otoka općinsko zemljište, a brojni ugovori o nasadivanju koje općina sklapa, pokazuju da se veći dio širenja obradivih površina na otoku odvija krčenjem općinskog zemljišta. Obradivači nakon toga plaćaju općini onaj dio uroda kojega kolektori prikupljaju. Tako bi se objašnjenje postojanja službe kolektora i važnosti koju oni imaju na Korčuli moglo nalaziti, s jedne strane, u činjenici da su prihodi sa općinske zemlje na Korčuli bili mnogo značajniji dio općinskog proračuna nego u drugim komunama, a, s druge strane, da je korčulanska komuna imala toliko zemlje i k tome većinom udaljene od grada, da joj se organiziranje posebne službe kolektora nametnulo kao najbolje rješenje za pobiranje prihoda s nje. Stoga kolektori na Korčuli imaju mnogo značajnije mjesto u općinskoj hijerarhiji nego što bismo prema nazivu funkcije mogli pretpostaviti, a vjerojatno i značnije mjesto nego u drugim gradovima.

U procesu pobiranja prihoda postojala je određena procedura koja se kroz sačuvane podatke može u dobroj mjeri rekonstruirati. Prije početka skupljanja općinskog vina kao najznačajnijeg proizvoda srednjovjekovne Korčule, općina šalje na teren posebne činovnike koji trebaju procijeniti vino (*extimatores vini*). Osim za njihovo postojanje i osnovno zaduženje, koje je jasno već iz njihova naziva, o njihovom stvarnom djelovanju ništa drugo nije poznato.⁴⁴ Od njihova rada na Korčuli sačuvana su dva oštećena i nepotpuna izvješća.⁴⁵ Zahvaljujući njima dobijamo potpuniju sliku sustava prikupljanja prihoda. Svako se izvješće sastoji od popisa imena onih kojima je rečeni examiner procijenio urod i pored svakoga količina vina izraženog u *vitrijima* koju bi trebao dati općini. U uvodu u te spise lijepo se navodi da *extimatores vini communis per mandatum consilii extimaverunt ut inferius continetur*. Na kraju procjene sijedi *Summa summarum* izražena najprije u količini (*vitrijima i bucellima*)⁴⁶, a zatim i u novcu, što označava koliko se sa procijenjenog područja treba skupiti vina.

⁴⁴ Šibenski statut u više navrata u knjigama i reformacijama spominje funkciju procjenitelja (*extimatora*), no oni u Šibeniku imaju sasvim drukčiju ulogu nego korčulanski. Prema statutu, bili su to najčešće općinski ili sudski procjenitelji, koji su po nalogu suca ili komunalnih vlasti procjenjivali dugove, nekretnine i pokretnine pri sudskom postupku, *Šibenski statut*, Šibenik, 1982.

⁴⁵ DAZ. KA., kut. 5., sv. 20., 6r, 8r.

⁴⁶ To su mjere za količinu vina, a prema današnjim spoznajama ne može se utvrditi o kojoj se količini vina radi. Prema načinu pisanja može se jedino zaključiti da je *vitrija* veća, a *bucellum* manja količina.

Samo djelovanje takvih činovnika upućuje na postojanje određenog sustava gospodarskog planiranja, odnosno predviđanja općinskih prihoda, jer time općina već unaprijed planira koliko će vina kao najznačajnijeg proizvoda skupiti da bi znala planirati ono što bi se danas zvalo godišnji proračun.

Kad procjenitelji vina obave svoj posao, slijede skupljači vina (*colectores vini*). Na jednom od sačuvanih listova nakon izvješća procjenitelja, čija je konačna procjena vina koju treba prikupiti bila 221 vitrija i 15 bucela, u nastavku teksta slijedi izvješće kolektora vina na početku kojeg se, premda iz vrlo oštećenog dokumenta nazire tekst: *summa scripta vitria 221 bucellos 15 colectis per Angelum Obradovich nomine comunis ...* To jasno pokazuje da se postupak skupljača vina nadovezuje na postupak procjenitelja vina. Iz teksta je očito da točno onu količinu vina koju je procjenitelj odredio kolektor mora nakon njega u ime komune prikupiti. Njihova izvješća sastoje se od dugih lista osobnih imena i pored svakoga navedene količine vina izražene u broju *bucela* i *vitrija*. Na kraju se također donosi *summa summarum* u količini vina i u novčanoj vrijednosti.

Izvješća kolektora žita nisu bila bitno drukčija. Ponegdje se govori o jednom, a negdje o dvojici kolektora. Pri prikupljanju žita svaki od kolektora točno navodi ime davatelja i svega što je dao npr. pšenica (*frumentum*), ječam (*ordeum*), zob (*avena*), grašak (*cicer*), mahunarke (*sočivo*), te ponegdje i lokalitet s koga je navedeno prikupljeno. Na kraju svih davanja na dnu popisa donosi se zbroj svega skupljenoga (*summa summarum*).

Nakon pobiranja prihoda sve prikupljeno dovozi se u grad. U jednom izvješću kolektora žita se kaže da *colector bladi comunis assignavit eidem in magazino comunis*, dakle, kolektori dostavljaju prikupljeno nekome u komuni, no ne navodi se kome je od općinskih činovnika prikupljeno dalje povjereno. U drugom izvješću⁴⁷ stoji *bladum comunis assignatum Juano Obradovich*, tj. da je ono što su kolektori skupili dostavljeno nekom Ivanu Obradoviću, za kojega se iz nekog drugog dokumenta doznaje da je bio općinski kamerar, pa je prema tome skupljeno žito dano općinskom kameraru, što bi donekle odgovaralo i načinu prikupljanja prihoda u drugim gradovima. Međutim, na početku jednog izvješća općinskih kolektora žita stoji da “.... *colectores bladi comunis assignaverunt Marino Lucinovich nomine comunis Curcule recepti in magacino comunis*”, dakle, od kolektora skupljeno žito preuzima neki Marin Lukinović i smješta ga u općinsko skladište. U nastavku istog dokumenta, istog dana (16. srpnja 1404.) taj Marin prima opet neko komunalno žito, sada od nekih drugih kolektora žitom. Na kraju ovog izvješća stoji da *Marinus Lucinovich colector suprascriptus dedit Marino Sincovich camerario comunis restum totius bladi*.⁴⁸ Tako se na kraju dokumenta doznaje da je Marin Lucinović po funkciji također kolektor. To nam pokazuje da je služba prikupljanja žita na otoku bila razgranata i da nije imala samo jednog ili više kolektora, nego da su postojali lokalni kolektori koji su po određenim područjima prikupljali žito, a nakon toga su to žito dostavljali u gradu činovniku koji se također nazivao kolektorom i bio je neka vrsta središ-

⁴⁷ DAZ. KA., kut. 5., sv. 20., 7v.

⁴⁸ DAZ. KA., kut. 5., sv. 20., 6v - dokument se nalazi na kraju rada u prilogu.

njeg skupljača, kojemu su svi skupljači, nakon prikupljanja na lokalnoj razini, dostavili skupljeno. U opisanom slučaju taj je glavni kolektor Marin Lucinović. Isto tako iz spisa je poznato da su postojali kolektori za pojedina sela (za Blato je bio jedan, a za Smokvicu i Čaru zajedno drugi, te jedan za *territoriis comunis*). Nadalje, kako navedeni primjer kaže, glavni kolektor je, nakon prikupljanja svog prihoda od lokalnih skupljača i obavljenog posla, žito dostavio općinskom kameraru.

Slično je bilo i s prikupljenim vinom. Za kolektore vina, čija su sačuvana izvješća oštećenija od izvješća kolektora žita, teško je utvrditi kome su oni nakon obavljenog posla predavali proizvode. Na temelju sačuvanoga mogu se donijeti određene pretpostavke. Osim dva izvješća,⁴⁹ sva ostala ne donose podatke kome kolektori vina daju svoje skupljene proizvode. Navedena dva podatka upućuju u određenoj mjeri na pravac istraživanja. Na kraju prvog izvješća navodi se da je nakon podmirivanja svih općinskih dugova, ostatak vina izražen u novcu predan Stanici Glupšiću. Premda se uz ovo ime ne navodi njegova funkcija, iz drugog se dokumenta zna da je upravo on te 1404. godine bio *extimator vini* iz čega bi se moglo zaključiti da kolektori vina nakon cijelog obavljenog posla preostali dio predaju procjeniteljima (*extimatorima*) vina. Drugo spomenuto izvješće govori da dva općinska činovnika s titulom *colectores vini* primaju skupljeno vino od trećeg kolektora. Navedena dva kolektora opet se u jednom drugom dokumentu spominju kao *extimatores vini* što bi potvrđivalo činjenicu da kolektori skupljeno vino daju ovim procjeniteljima, koji su po tome sudeći vjerojatno od općine zaduženi ne samo za procjenu nego i za prihvrat skupljenog vina. Tako se ponavlja model sličan kao i za skupljača žita, u kojemu postoji središnja osoba za prikupljanje svih prihoda. Iz navedenog primjera također proizlazi da su se ti *extimatores vini* katkad nazivali i *colectores vini*. Očito je način skupljanja žita i vina vrlo sličan. Premda ne postoji sačuvani primjer, mogli bismo analogijom pretpostaviti da, isto kao i za prikupljanje žita, i za vino, pored opisanog primjera, niži skupljači (*colectores*) skupljeno predaju procjeniteljima vina (*extimatorima*), i oni kolektori vina koji svoje prihode daju neposredno općini.

Iz navedenoga mogli bismo zaključiti da postoje dva načina ponašanja korčulanskih kolektora nakon što prikupe proizvod za koji su zaduženi. Prema prvome oni sve prikupljeno daju općinskom kameraru (za što, istina, za prikupljače vina ne postoji sačuvani materijalni dokaz), a prema drugome, kolektori koji su prikupljali vino i žito po raznim djelovima otoka, sve skupljeno predaju jednom, glavnom općinskom skupljaču.

U prvom slučaju dalje se procedura s općinskim prihodima koji su predani kameraru odvija zasigurno na isti način kao i u drugim komunama, odnosno kamerar primljeni urod uvodi u svoje knjige kao općinski prihod, a zatim, kao i drugdje, iz njih podmiruje općinske rashode. Time nastaju u drugim komunama poznate knjige općinskih prihoda i rashoda.

Po drugom pak načinu, postupak se dalje odvijao sasvim drukčijim tijekom. Nakon što su kolektori s raznih djelova otoka sve prikupljeno predali jednom, glavnom ko-

⁴⁹ DAZ. KA., kut. 5., sv. 20., 6r, 8r.

lektoru i on to pohranio u općinsko skladište i zaveo u svoje knjige, on je od skupljenoga isplaćivao brojne općinske troškove. Iz niza stavaka lako se dade uočiti da su identični s onima koje su u pojedinim dalmatinskim gradovima plaćali kamerari (odnosno masari). Dakle, rečeni glavni kolektor nakon prikupljanja prihoda (što je osnovna funkcija kolektora) u nastavku je rada obavljao poslove u kojima se poistovjetio s činovnicima skupljačima (kamerarima i masarima), tj. nakon prikupljanja općinskih prihoda (*introitus*) isplaćivao niz općinskih troškova (*exitus*). Objašnjenje toga ponudio je V. Foretić. Prema njemu su kolektori “prije konačne predaje novca rukovodili često tim novcem i isplaćivali privatnicima u ime općine razne obveze”.⁵⁰ Premda bi ovakvo objašnjenje vjerojatno bilo blizu istine, zbog nedostatka bilježaka u njegovoj monografiji o Korčuli nije moguće provjeriti taj podatak. Tek nakon obavljenih brojnih isplata, kolektori čisti ostatak skupljenoga dostavljaju općinskom kameraru kao službeniku zaduženom za novac u općinskoj upravi. Zbog toga su najčešće izvješća općinskih kolektora na Korčuli podijeljena na taj način da se u prvom dijelu donose popisi prihoda, a u drugom dijelu sva isplaćivanja općinskih troškova odnosno popis rashoda. Kolektorovo izvješće ima dakle sve elemente gore opisanih knjiga prihoda i rashoda pa se svako može promatrati kao jedna takva knjiga prihoda i rashoda u malom.

Pri plaćanju se opaža da su svi izdaci izvješća kolektora vina koji se odnose na isplatu izraženi u novcu, a ono što je plaćao kolektor žita u najvećem je dijelu izraženo u žitu. Spomenuti V. Foretić i ovdje je pri opisu ove općinske funkcije posegnuo za ovim svežnjicima i ustvrdio da je “često osobito kod vina, bilo naredeno kolektorima, da pobrane prihode u naravi unovče, te su oni tada prodavši općinsko vino i žito općini davali novac”, premda se ni ovo ne da provjeriti.⁵¹

Očito je da je za vino kao najtraženiji tržišni proizvod tog vremena, općini bilo praktičnije prodati ga, a onda baratati novcem, a žito je kao oskudni prehrambeni artikl vjerojatno čuvano pa je plaćanje u žitu zasigurno imalo posebnu vrijednost. Tako je u ime općine npr. trud samih kolektora, plaćanje nekog klesara, najam barke za put u Omiš, najam kuće itd. kamerar plaćao u žitu. Ovi popisi daju u određenoj mjeri i uvid u skalu vrijednosti korčulanske srednjovjekovne komune. Neki Martin je npr. za dva putovanja, kao općinski poslanik, jednom u Split, a drugi put kralju, dobio kao nadoknadu 10 *quarta* ječma, a Angel Obradović za suđenje u Malom vijeću dobio je dva modia ječma. Određeni su troškovi ipak morali biti podmireni u novcu, premda, kako se čini, nema pravila po kojem se to rješavalo. Tako se novcem plaćao odlazak u ime općine u Dubrovnik, novcem se refundiralo vino dano kao dar nekoj galiji te neki samostreli kupljeni u Splitu.

U početku izdataka vidi se da kolektor najprije podmiruje one troškove koji su bili potrebni da bi se žito uopće prikupilo i dopremilo u gradska skladišta. Tako su na nekoliko mjesta u izvješćima kolektora žita vrlo detaljno opisani izdaci nastali od njegovog prikupljanja u polju, preko transporta, pa do prevoženja u općinsko skla-

⁵⁰ V. Foretić, *Otok Korčula* ..., 309.

⁵¹ V. Foretić, *Otok Korčula* ..., 309. - nije poznato odakle autoru ovaj podatak, tj. gdje je zabilježena ta naredba, jer je njegova knjiga pisana uglavnom bez potrebnih bilježaka.

dište. Navode se troškovi za piće i hranu najamnim radnicima, za najam magaradi koja su žito dotegnila s polja i za brod koji ga je prenio u grad, za dnevnice radnicima te ženama koje su mjesile kruh za hranu itd. Taj popis ocrtava nam dio svakodnevnice otoka vezane uz one dane kad se želo i požnjeto prenosilo u grad.

Nakon popisa troškova nastalih pri ubiranju i dopremanju žita u grad, podmiruju se ostali troškovi koji se većim dijelom poklapaju sa troškovima koji se sreću u opisanim knjigama rashoda pojedinih dalmatinskih komuna. To su redovita plaćanja općinskih činovnika, liječnika i učitelja, sudaca, troškovi za prilično brojna poslanstva, za nabavu žita, za popravak crkava i zidina, za plaću knezu, najam kuća, najam barke itd. Za neke izdatke, koji vjerojatno nisu uobičajeni, izričito se navodi da se izdaju *mandato consilii*, po nalogu vijeća.

Kao i općinski placari i kolektori su na kraju obavljenog posla pravili obračun (... *facta ratione* ...) i ostatak predali općini. Na jednom mjestu navodi se da su izvješće o svom radu podnosili općinskim vlastima, slično kao i placari, a u drugim se dokumentima samo kaže *colector suprascriptus dedit camerario comunis restum* ili samo *restat dare*, a zatim svota koja je preostala nakon obavljenog posla, i to uvijek izražena u novcu.

Usporedivši popise davanja kolektora vina i kolektora žita može se ustvrditi da su popisi troškova koje su trebali u ime općine isplatiti kolektori žita mnogo brojniji od troškova kolektora vina, za što nije lako naći pravo objašnjenje. Isto se tako može reći da nije postojala određena podjela troškova na one koje će plaćati kolektor vina i one druge koje će podmirivati kolektor za žito, nego se dobiva dojam da "svi plaćaju sve", prema potrebi.

U drugim dalmatinskim gradovima bila je ustaljena praksa da tijekom cijele godine općinski kamerari, s jedne strane, primaju razne prihode i upisuju ih u knjigu prihoda, a, s druge strane, isto tako kroz cijelu godinu isplaćuju razne troškove.

I na Korčuli se primjećuje u navedenim izvješćima kolektora da isto kao i kamerari u drugim gradovima i oni na sličan način vode rashode koje daju od prikupljenoga. Tako je na početku dokumenta, najčešće u vrijeme kad se urod prikuplja, jedan datum, a kad se isplaćuju troškovi spominje se neki drugi, kasniji datum, što bi značilo da se prikupljeni proizvodi ne distribuiraju odmah za isplatu općinskih troškova, nego se to obavlja kroz cijelu sljedeću zimu pa i kasnije. Nekad se u međuvremenu promijeni i činovnik pa se pri prikupljanju prihoda spominje jedno ime kolektora, a pri plaćanju troškova (*defalcatur*) drugo ime.

Kada takvu praksu u drugim gradovima obavljaju kamerari, koji prikupljaju isključivo novac i njime isplaćuju troškove, postupak je jasan, no kad isto obavljaju na Korčuli kolektori to izaziva dodatne nejasnoće jer oni ne prikupljaju novac nego vino odnosno žito. Dok kolektori vina, najčešće, odmah prikupljeno vino prodaju pa navedene troškove podmiruju u novcu, dotle kolektori žita najveći dio svojih troškova podmiruju u prikupljenim žitaricama. To bi značilo da oni tijekom cijele godine moraju držati općinsko skladište puno žita i povremeno iz njega uzimati za podmirivanje brojnih dugova.

U jednom izvješću skupljača žita Marin Lukinović u isti je dan, 16. srpnja 1404., prikupio žito od 4 kolektora (točnije, od dvije grupe po dva kolektora). Nakon toga počeo je plaćati za komunu sve što je trebao. Dana 25. srpnja, dakle desetak dana pošto je dobio sve prikupljeno žito, platio je neke samostrele sa 17 kvarta pšenice. Zatim je nastavio dalje plaćati razne stavke, sve u žitu, za koje se ne navodi datum. U tom nizu troškova, 20. studenoga platio je kruh za općinske poklisare u Dubrovnik, također u žitu, a desetak dana kasnije (*penultimo novembris*) platio je rektora za njegov posao (*pro sua rectoria*), također u naturi, ali ovaj put u ječmu. Popis njegovih davanja dalje slijedi bez navođenja datuma, no sada sve više u novcu. Tako je par dana prije Božića, 21. prosinca 1404., isplatio 27 groša poklisaru u Dubrovnik. Nakon niza plaćanja, tek u petom mjesecu 1405. godine rečeni Marin Lukinović, valjda poplaćavši sve troškove, podnio je ovo izvješće komunalnom kameraru i dao mu u novcu 4 perpera i 2 groša kao ostatak prihoda žita.⁵² Dakle, kolektor Marin počeo je plaćati općinske troškove (u žitu) odmah u srpnju nakon žetve 1404. godine i nakon što je cijelu godinu davao žito i sočivo u ime općinskog duga i potreba komune, završio je taj posao pri kraju svibnja 1405. godine. Tada je sitni ostatak, koji mu je preostao nakon svih davanja, predao općinskom kancelaru, a ovaj je o tome načinio izvješće koji se do nas sačuvao. Sve navedene posebnosti u odnosu na plaćanje troškova u drugim komunama proizlaze iz činjenice da je ovo plaćanje obavljao kolektor, a ne kamerar kao drugdje.

U usporedbi sa sačuvanom građom i do sada poznatom literaturom može se zaključiti da je ovakva uloga kolektora posebnost korčulanske komune. Treba svako uvijek imati na umu da bi slika stanja u određenoj mjeri bila drukčija da su kojim slučajem izvješća skupljača općinskih poljoprivrednih proizvoda sačuvana i u drugim komunama. Premda ova izvješća s Korčule nisu prava knjiga prihoda i rashoda, drukčija na Korčuli nije ni mogla postojati. Budući da su drugdje kamerari obavljali plaćanje troškova, a na Korčuli u tom poslu sudjeluju i kolektori, pa zbog toga njihova izvješća sadrže popise davanja komune, koje inače donosi kamerar u knjizi prihoda i rashoda, ova izvješća bi prema tim pokazateljima bila dio knjiga prihoda i rashoda za Korčulu. Kamerar, koji inače u drugim komunama vodi ovaj tip knjige, na Korčuli, kad kolektori plaćaju troškove, dobiva samo ostatak novaca. Iz toga bi slijedilo da kamerar ovdje nije ni mogao voditi cjelovite knjige prihoda i rashoda kad poslove koji su uz to vezani dijelom vode drugi. Pored navedenoga može se ponoviti da ova su izvješća najvjerojatnije samo dokumentacija potrebna kao neka vrsta predradnje na temelju koje je kamerar pisao službene knjige prihoda i rashoda korčulanske komune koje do danas nisu sačuvane.

9.

Na temelju rečenog mogu se sabrati neki zaključci. Korčula je, očito stjecajem prilika sačuvala neke računске spise kojih drugdje nema. Njihova glavna odlika jest da su neuredno vođeni i da se u njima, vjerojatno zbog niza zemljopisnih i gospodar-

⁵² DAZ. KA, kut. 5., sv. 20., 6v.

skih okolnosti, nalaze najrazličitiji spisi koji su se inače u drugim komunama toga vremena vodili u odvojenim knjigama. Tako su se u njima neke teme, inače vrlo oskudno zastupljene u izvorima drugih gradova, pojavile u nizu dokumenata i time omogućile njihovo bolje poznavanje. Među njima, u podrijetlo i strukturu samih svežnjica najbolje nas uvode izvješća činovnika zaduženih za skupljanje općinskih prihoda (placara i kolektora). Njihova izvješća pokazuju da se veći dio ovih knjiga odnosi na spise, po sadržaju najbliže knjigama prihoda i rashoda koje su sačuvane u nekim općinama. Budući da ništa drugo o prikupljanju prihoda i rashoda ove komune nije preostalo, doimlje se da je to što je sačuvano komunalna knjiga prihoda i rashoda modificirana na korčulanski način. No ovaj rad dokazuje da nije baš tako.

Sačuvana izvješća placara, premda donose cijele popise onoga što su skupljali, i premda je to identično onome što su skupljali kamerari u ostalim gradovima i uni-
jeli u knjige prihoda i rashoda, ipak pokazuju da njihovi spisi nisu mogli biti općinske knjige prihoda i rashoda, nego su eventualno bili pomoćna dokumentacija, odnosno placari su, kako je zaključeno, vjerojatno između ostalih poslova prikupljali i dio prihoda za općinu.

Izvješća prikupljača vina i žita također, premda donose podulje liste prikupljenoga i izdanoga, čime su sudjelovali u većoj mjeri nego placari u poslovima identičnim s poslovima kamerara u ostalim dalmatinskim komunama, nakon ozbiljnijeg proučavanja pokazuju da nisu mogla potpuno zamjenjivati općinske knjige prihoda i rashoda.

Iako od kamerara, koji su u svim našim komunama vodili te spise nije na Korčuli ništa sačuvano, podaci upućuju da su oni, isto kao i drugdje, postojali. Njima je jedan dio kolektora predavao prikupljeno odmah nakon prikupljanja, a drugi dio tek nakon što bi poplaćali općinske troškove. Prema tome može se reći da su kamerari ipak sudjelovali u stvaranju dokumentacije vezane uz prihode i rashode, a budući da je utvrđeno da ni placari ni kolektori nisu bili ključne osobe u tom poslu, nije teško zaključiti da su u središtu sustava za prikupljanje prihoda i rashoda komune i na Korčuli bili kamerari. Usto se može pretpostaviti da su imali i nadgledničku ulogu nad onim što su radili placari i kolektori. To znači, da su se kojim slučajem korčulanske knjige prihoda i rashoda sačuvale, one bi pokazale da je njihov način djelovanja bio sličan kao u ostalim gradovima. No za razliku od ostalih komuna, na Korčuli su kamerarima na određen, ne u potpunosti jasan, način u prikupljanju pomagali placari i kolektori, a u plaćanju općinskih rashoda samo kolektori, kojima je, kako se čini, općina povremeno dopuštala (ili naređivala) da od prikupljenoga, prije predaje u općinsku riznicu i skladište, za nju obave plaćanje jednog dijela općinskih davanja. Zbog toga njihova izvješća toliko podsjećaju na spise iz knjiga prihoda i rashoda poznatih u drugim komunama.

Jedan od sigurno najznačajnijih argumenata da ova sačuvana izvješća ne mogu biti općinske knjige prihoda i rashoda jest činjenica da su ona znatno siromašnija od svih do sada sačuvanih knjiga. Ne može se povjerovati da su rashodi korčulanske komune za jednu godinu bili tako maleni. U usporedbi sa splitskim knjigama prihoda i rashoda to bi bilo razumljivo, jer je Split tada izrazito razvijeniji i bogatiji od

ostalih gradova čija arhivska građa danas posjeduje navedene knjige. Trogirski se spisi, pak, ne mogu uzimati za primjer jer su tek fragmentarno sačuvani. No rapski spisi dobar su primjer za usporedbu s Korčulom jer su cjelovito sačuvani za jednu godinu i kao takvi lijep su uzorak godišnjeg vođenja tih knjiga. Uz to oni kao dokumenti jedne otočke komune najbolje mogu poslužiti za usporedbu sa sačuvanim korčulanskim materijalom. Premda je prema svima pokazateljima, od zemljopisnih (veličina obradivih površina) do gospodarskih (bogatstva stanovništva), Korčula u to vrijeme trebala biti bogatija komuna od Raba, spisi koji govore o njezinim prihodima i rashodima mnogo su skromniji od rapskih, što upućuje na to da navedena izvješća nisu sva, nego da su još negdje morali postojati slični dokumenti.

Na kraju ove analize treba naglasiti da je ovdje predočena raščlamba tek "otvaranje" navedenih spisa kao izvora za niz zanimljivih i u historiografiji slabo poznatih tema, od prikupljanja crkvene desetine i spisa o besplatnoj dodjeli napuštenih kuća u gradu, do podataka o kupnji oružja i naoružavanju komune. Izborom ove teme pokušalo se prodrijeti u uređenje srednjovjekovne općinske kancelarije kao mjesta nastanka tih spisa. Ostala građa tim je značajnija što se slična istraživanja, zbog nesačuvanosti izvora, teško mogu provesti za neke druge dalmatinske komune. Dobiveni rezultati istraživanja na ovim dokumentima ne mogu se niti se smiju automatski prenijeti na druge komune, bez potrebite zadržke koju uvjetuju posebnosti pojedinih sredina. No već činjenica da je Korčula kao jedna od skromnijih dalmatinskih komuna vodila ovako raščlanjenu administraciju upućuje na zaključak da je slična, a zasigurno i mnogo složenija administracija vođena u većim dalmatinskim središtima, kakva su u 14. i 15. st. bila Zadar i Dubrovnik. To nedvojbeno upućuje da je postojao viši i složeniji stupanj komunalne uprave na našoj obali od one koju je prikazivala dosadašnja literatura.

Accounting records of the medieval Korčula commune

Serđo Dokoza

The old Korčula archive contains four sets of documents produced by the communes chancery in the early 15th century. These sets consist of a wide variety of records, many of which are very rare in the archives of other Croatian mediaeval communes. The most important ones refer to the collection of the tithe, the armament of the town and the collection of municipal revenues. Despite the diversity of their content, these sets represent, as the archive inventory names them, the *Accounting Records of the Korčula Commune*. The records on the collection of revenues and the payment of municipal expenses are particularly interesting. The way this was done in Korčula differs considerably from the practice in other municipalities. While in other communes municipal clerks called *kamerari* were in charge of these duties, the preserved reports of municipal clerks called *placari* and *kolektori* provide evidence that these clerks were in charge of collecting revenues on the island of Korčula. The said reports of these clerks are not the books of revenues and expenses like those kept by other communes. However, their content is so similar to those books that it leads to the conclusion that they were either modified to fit the circumstances on the island and were kept in the Korčulan way or were materials which the *kamerari* used for compiling real books of revenues and expenses.

1.

Numerous works have been written about the administrative organisation of our communes in Dalmatia. Therefore, it can be asserted today that the framework organisation of the Dalmatian commune in the Middle Ages is known. Far fewer books have been written on the organisation of municipal chanceries in those communes and the way they kept books, including the types of records they kept in that period.¹ So far, some of the most important municipal books of communal administration have been discovered, such as notary and court records of some towns, and an occasional set with decisions of the Assembly. The fact that they have been mentioned frequently in documents or in an occasional fragment of a preserved document

¹ Numerous data on the organisation of municipal administration in Dalmatia, although in most cases not presented systematically, can be found in descriptions of municipal administration in the monographs of some towns, including G. Novak, *Povijest Splita I*, Split 1957 pp. 326-333; V. Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb 1940, pp. 241-262; J. Kolanović, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb 1995, pp. 45-47 and T. Raukar, *Zadar u XV. stoljeću*, Zagreb 1977, pp. 33-37. Another source are descriptions of some statutes, I. Beuc, *Statut zadarske komune iz 1305. godine*, *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci*, 2/1954, pp. 219-359. A. Cvitančić, *Pravno uređenje splitske komune*, Split 1964

proves the existence of other books which have not been preserved. On Korčula e.g., when he collected debts, the municipal *placar* stated that they were recorded “in libro presenti in carta LXXXVI” or “ut patet ad cartam XXXXI dicti libri.”² In attempting to establish the existence of all such documents, it would be unscientific to generalise and take as a starting point the theory that all communes had to keep the same books. The systems of municipal administration had too many specific features to allow general conclusions. Therefore, in studying this problem, attention should be focused on each individual commune as any attempt to achieve results by using the method of analogy could lead us onto the wrong track. Keeping this in mind, in studying the preserved books, efforts should be made to establish which types of records from those previous periods exist in some municipalities just because they have been preserved, and have been wasted elsewhere, and which records never existed in a commune because of the specific circumstances in which that commune developed.

The mediaeval archive materials of the Korčula commune include four sets of records, dating back mostly to the period before the Venetian rule, compiled by the municipal chancery in the early 15th century.³ Along with a set of decisions of the municipality's Assembly⁴ and the municipal statute, these sets make up the main source for the study of how communal organs of authority functioned. They are certainly the only source as regards the administrative segment in charge of municipal economy.

The content of these sets is rather heterogeneous, ranging from reports by municipal collectors to lists of costs of weapon purchases and records of the collection of the tithe. Due to the diversity of these documents, it is difficult to characterize them by giving them a single title. In the early 20th century, when the Korčula records were taken to the Zadar Archive, a renowned Zadar archivist, Boetner, ordering the documents for the first time, organised them into sets and on each of those sets wrote a general title, *Frammento di un libro della Comunita di Curcula contenente elenchi crediti ed atti giudiziali*, thus avoiding to categorise them more precisely. Boetner's title itself indicates the diversity of the content and administrative areas these records came from. Little is known about a large part of types of records of the mediaeval chancery. The way they were kept is a real riddle, considering the current knowledge of the structure of similar administrative books. Thanks to their specific features and the fact that such materials are very rare, they provide an important source in the study of one segment of the administrative system of our mediaeval communes.

V. Foretić was the first and apparently the only historian to have had these records in his hands when he was writing a monograph about Korčula. However, Foretić assessed that the records were poorly organised and lacked chronological order

² Korčula Archive (KA) at the State Archive in Zadar (DAZ) (DAZ, KA), box. 5. bundle 20. folio 2.

³ DAZ, KA. box. 5 bundle 20-23

⁴ This set of decisions of the Assembly exists in the Arneri family archive, Odluke velikog vijeća, the Arneri family archive, the State Archive in Dubrovnik

and were therefore not very useful. So it seems that no one has yet provided a closer description of those records.⁵ Nevertheless, it is obvious that Foretić used some data from those records. His assessment of the records is indeed correct. However, although his assessment was correct, in his work Foretić failed to make use of one of the most valuable types of records from the Korčula fund preserved from that period. Namely, apart from notary and court records, which, in most cases, have been preserved in all communes in a more or less good state, this type of documents is a rarity that deserves more attention.

2.

It can be stated that all four sets were compiled by the municipal chancery at a certain stage of its development. These sets differ from other sets in their format, which is much bigger than the format of other documents. To all appearances, they were written by the same hand and in the same way, obviously by the municipal chancellor (the same name keeps appearing in the records, that of *cancelarius Antonius*). The content itself reflects the style of writing showing that he kept records in a very rudimentary way. The persons who entered those records were probably familiar with their content. Today, after so many centuries, this type of record-keeping makes it impossible to decipher some of the recorded items. Documents from those sets date back to the early 15th century, to the time before the establishment of the Venetian rule. Some records even go as far as the Venetian times so that the span of time they cover (from 1404 to 1429) is much longer than that of a single set, with documents from subsequent periods obviously having been additionally inserted in some cases. It can be assumed that the Korčula municipality kept similar books previously and that these sets are not the first documents of that kind. However, the older ones have not been preserved and these four sets thus represent the only existing copy of such municipal records. It is a real pity they were worn away by time and the conditions they were kept in. Moisture has considerably damaged the upper half of the pages of the documents in all four sets and at least one third of those pages are illegible due to their faded condition. The records consist mostly of single sheets of paper, which again confirms their fragmentariness. That is why a publication of these materials would be incomplete and rather incomprehensible which is why the very sense of their publication would be lost.

It must also be noted that all said sets do not represent, as is said in terms of archive administration, an organic whole, i.e., they were not ordered in this way at the time they were compiled. Set No 20 consists of eight separate sheets of paper, which together make up only one set because upon their transfer to the Zadar archives it was noticed that they were of similar content and were therefore put in a single fi-

⁵ V. Foretić, Otok Korčula...5: "Further, there are six large-format accounting books in Zadar, containing various municipal accounts from 1404 to 1433, but the books were kept poorly and lack any chronological order, and, apart from the accounts, also include many other documents, such as contracts on the tillage of municipal land, letters of credence, verdicts, conclusions of the Assembly and various other notes." V. Foretić describes six sets of equal size and partially equal content, however, this work deals with the first four because the last two were compiled in the period which is beyond the scope of this work.

le with a common number. Set No 21, however, is an integral unit, consisting of 14 damaged pages which are the remains of a *quatemus*, whereas the next set with the archive number 22, although it consists of separate pages, judging by the common content, it is probably the remnant of a much larger set which was ruined, except for this dozen very damaged, separate pages. Set No 23 provides records on the time before the establishment of the Venetian rule only on the first two pages and the rest of its content is beyond the scope of this work.

Nevertheless, as they were compiled by the same municipal chancery, these records, taken as a whole, represent a single entity.

3.

A survey of the content of the pages of some of these sets will best show the structure of these documents.

Set No 20

The first document in this set, a sheet of paper, which obviously does not belong here, contains some very damaged remains of an account dating back to 1430-1434.

The second sheet (2r - recto, front of the sheet) is a report by a *placar*, Benko Cvić, who had this job from 1418 to 1426.

On the other side of this sheet (2v - verso, back of the sheet), there are some accounting records dating back to the 1430s and 1440s, i.e., the Venetian period, and they are not related to the accounts from the previous page or to subsequent records. They were probably entered here because the page was blank.

Sheet 3r, the upper section of which is damaged and illegible so that it is impossible to identify their type or the date they were compiled, includes a list of some 50 names, with wine quantities expressed in *modii* and *bocelli* stated next to the names of people who delivered them, which indicates that this is most probably an annual report of a municipal wine collector (*collector vini*).

The upper section of the next page (3v) is also entirely damaged. However, one can decipher from what was left undamaged that this is a report by a wheat collector in charge of the town and the surrounding area (*colector bladi circa civitatem*).

The lower section of the same page is a report by communal supervisors, who controlled which of the peasants, who had taken a lease on municipal land, was not tilling the leased land, and describes the proceedings initiated against them.

One half of the next page (4r) is completely faded, but it can be concluded from what is left that this is a report by a *colector vini*.

Page 5r contains a report by a wheat collector (*colector bladi*) to municipal authorities in 1405.

The next page (5v) is very damaged and it can only be assumed that this is a report from 1405 by a municipal clerk, whose identity cannot be established due to the damaged condition of the paper.

At the bottom of the page, there is a rector's decision from 1416, probably entered subsequently, regarding the allocation of municipal land for tillage in Blato. The record does not belong to this context.

The upper section of the next page (6r) is a report from 1404 of municipal wine appraisers (*extimatora vini*), followed by a list with their results, which is damaged in the middle. The lower section of the page includes a report by a wine collector (*colector vini*).

A report by wheat collectors (*colectora bladi*) from 1404, one of the best-preserved records of the kind, is on the next page (6v) (*see appendix!*)

Page 7r includes two reports by wine collectors (*colectora vini*), one dating back to 1407 and the other to 1408.

In the upper section of the next page (7v) there is a report by wheat collectors (*colectora bladi*) from 1408 while in the lower section one can decipher a list of duties expressed in modii, which indicates that this is a report by a wine collector (*colector vini*). The report is undated.

On page 8r there is a report on the appraisal of municipal wine (*extimatio vini communis*) from 1406, followed by a report on the appraisal of municipal figs (*ficus communis*). On the other half of the page, which is very damaged, one can discern a report about municipal debtors.

Set No 21

The entire first page of this set (1r) is dedicated to three decisions on a five-year lease of municipal islets located in the Smokvica district in 1405, and a list of municipal expenses placed in between, without a note as to which clerk issued them. The page includes records entered between 1405 and 1419.

The next page (1v), too, includes information on the leasing of municipal islets, this time in the district of Blato (the document is not dated), and a list of municipal costs compiled by an unknown municipal clerk between 1411 and 1413.

The upper section of page 2r includes decisions on the allocation of municipal land for tillage to peasants 1408-1409 (*locatio terre*).

At the bottom of the same page there is a document on the annual account of the rector's salary, who, on the name of the remaining part of his salary for the year 1418, receives money from various persons whose names are stated in a list.

Apart from another document on the lease of municipal islets in the Blato district from 1409, page 2v also includes various other data from municipal accounts, from those on the settlement of debts for the lease of an apartment for the municipal chancellor, the payment of allowances for disability caused by wounding, municipal

auctions, and court fees for trials before the Municipal Council, to reports on the purchase of fire-baked brick for the construction of the rector's house from different years (1409, 1416, 1408, 1418 and 1420).

Page 3r includes a copy of a decision by the Assembly from 1409 under which abandoned *casamenti* are allocated for reconstruction to those who wish to repair them. Pages 3r through 5r include lists of reconstruction permits granted to individuals for reconstruction of *casamenti*.

The upper part of page 5v includes data on a five-year lease of the Proizda islet in 1420.

This is followed by a document from 1421 on the payment of the lease on islets (it is not known which ones), and, further on the same page there is a list of payments made on the name of municipal debts.

The upper section of page 6r includes information on the lease of the Smokvica islets in 1421, followed by a list of various municipal payments from 1421, 1422, 1423, 1424 and 1425. At the end of the page there is another record from 1421.

The following two pages (7r-8v) provide data on what is known in literature as *the allocation of the rector's land* to some families in 1411.

Inserted into page 9r, which includes said documents on the allocation of the rector's land, is a document in which the vicar and judges give a plot of land to a Korčula nobleman (*locatio terre*), followed by documents on the allocation of the rector's land.

The list of people who were allocated plots of land belonging to the rector continues on pages 9v through 14r.

The following page (14r) includes, first of all, documents on municipal debtors from 1406 (a list of debtors and the amounts of debts), and a decision on the payment of a guarantee.

This is followed by two notes on municipal debts, one from 1408 and the other from 1407.

Page 14v includes data on the repayment of debts to the municipality, the lease of islets, and a list of municipal debts from 1408, 1411 and 1414.

The entire page 15r is dedicated to the allocation of the rector's land in Smokvica.

Page 15v includes two documents, one on the naming of Korčula's rector by King Ladislaus and his salary (data illegible), the other registering the arrival of a Venetian galley in Korčula in 1419 and Korčula residents giving money to its captain.

Set No 22

The first item mentioned at the beginning of page 1r is the repayment of a debt to the municipality in 1405. Further on, data on the payment of debts are mixed with accounts for the purchase of weapons for the municipality.

On page 1v, a list of purchased weapons from 1407 is continued.

At the bottom of the same page, there is a note saying a resident of Split has lost his fish-nets in Vela Luka near Blato and is asking municipal authorities to help him find them (1406). At the very bottom, there is a report about the purchase of weapons in 1413.

On page 2r, the list of weapons purchased for the municipality is continued. It is followed by a report of wine collectors from 1412.

Page 3r includes a report about municipal expenses, including debts to a Georgio of Florence, probably a banker, from 1420.

Page 4r contains a report and an account submitted by a municipal clerk without a title, called Benko, for the period between 1405 and 1413.

The entire page 4v contains a list of municipal debts or claims, contained in reports by unknown collectors of municipal revenues between 1408 and 1418.

Pages 5r through 8r include a series of documents on church accounts, submitted without any order for the period between 1403 and 1415. Most frequent among them are documents on the collection of the tithe.

Further on page 8r there are two permits for free residence on the island of Korčula (*salvus conductus*)

Further in this set there is a document in which the bishop is appointing his deputy prior to his trip in 1410 (8v).

This is followed by a document on the appointment of the procurator of St. Mark's Church and a report about his selling church wine at an auction.

The next sheet (9r/v) includes some accounts from 1429.

Further on (10r/v), there are again church records about the property of St. Mark's Cathedral from 1405 and 1406.

Set No 23

The first page (1r) of this set contains a document on the lease of Punta Lumbarda (Raxan-Ražanj) from 1408 and a report on a pirate attack on an Italian ship near Korčula in 1411.

On the next page (1v), the lease of Punta Lumbarda is mentioned again.

Page 2r contains reports on the lease of municipal land (*locatio terre*).

This is again followed by a report on a pirate attack on a ship owned by some residents of Korčula in 1419 (2v)

Page 3r speaks about the confiscation of wheat by the Korčula communal authorities in 1419.

(the remaining records in this set refer to the period of the Venetian rule and are therefore outside the scope of this work)

It is evident from this survey of the content of said sets that they were organised poorly, as observed by V. Foretić. As numerous documents were recorded without any order, even on margins, some pages include records from different years, e.g., from 1403 to 1415. These records were entered without any chronological order, e.g., first were entered notes from 1410, then from 1405 and 1413, etc. Similarly, a single page contains very different notes, from records on the allocation of municipal land and municipal revenues and expenses to the purchase of weapons. An explanation as to why they were organised this way can be that some of those notes were either subsequently entered or the chancellor copied them as he had originally recorded them without any order. Church records in this municipal documentation are particularly interesting. Most of them refer to the collection of the tithe, several decisions of the bishop, reports on the sale of wine of St. Mark's Cathedral at an auction, etc.

The historic change of rule after the arrival of the Venetians did not have an impact on these records. There are numerous examples where the same page includes documents that have nothing in common, both from the Venetian period and the period before the Venetian rule. The same records which had been kept previously were continued even after the arrival of the Venetians and regardless of the change of authority. Perhaps one could assume that the change of authority did not significantly affect the municipal administration.

4.

One gets the impression that the reason why records were kept in this way was a lack of paper at the communal chancery, which forced the chancellor to record the most different documents wherever he could free find space in his books. This theory is probably partially true, but another reason is certainly the way records were kept at the time. Namely, municipal chanceries in Dalmatia kept their records until the fall of Venice in 1797 according to the so-called book principle, i.e., copyists copied all chancery records into their books word by word.⁶ It was only after the establishment of the Austrian rule that records were categorised (and not copied any more), and their content specified under a number in separate books, called the protocols. The main problem with the book principle, which was applied to said sets, is that the records were copied one by one into a small number of chancery books regardless of their content. This type of chancery books compiled during the Venetian rule is relatively well known,⁷ whereas the previous ones, dating back to the period of the autonomous development of the communes, remain partly unknown in

⁶ S. Bačić, *Razvoj moderne registrature u Hrvatskoj*, Zagreb 1971 25; I Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Zagreb 1969 pp. 284-293.

⁷ The existing archives of Dalmatian towns include rather well preserved records from the Venetian period and provide ample information as to which books the rector's chancery compiled. A list of some of those records was published by J. Kolanović, *Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (Contralitterae)*, *Adriatica Maritima* 3/1979 pp. 63-150; also published were some of the inventories of those archives such as: I. Beuc, *Osorska komuna*, *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci* 1/1953, pp. 219-360; Danica Božić-Bužančić, *Inventar arhiva stare splitske općine*, Split 1969

our historiography. One can assume that more developed communes had more developed chancery systems. The most important factor was certainly the commune's level of economic development that conditioned the greater or a lesser need for record-keeping, including the development of different records and the books they were kept in. In Dubrovnik e.g., the records on the municipal tithe were not kept in the same book where municipal revenues and expenses were recorded. In less developed communes, there were not enough different documents to organise them into separate books so that several types of records were entered in the same book. Therefore, the main reason why records on Korčula were kept in the same sets was the absence of separate books. Accordingly, the content of these sets and the lack of thematic and chronological order can be explained with the poverty and relative underdevelopment of this commune compared to the leading Dalmatian communes of the time, such as Dubrovnik, Zadar or Split.

Although they provide ample material on the functioning of communal organs of authority as well as all other areas of communal life, these records can hardly be used because of their state. The degree of damage and lack of order prevent us from gaining a proper insight into these records. That some order exists can be detected only upon a careful and long examination of each sheet and individual notes recorded on them. Once similar individual documents are grouped and all documents that were inserted subsequently or that do not belong anywhere are separated, the real structure of each of these sets appears before one's eyes. Apart from numerous additionally inserted records, the prevailing groups of documents begin to reveal themselves.

Set No 20 includes mostly reports by various municipal clerks (*placari, kolektori, ekstimatori* etc.) and what they have in common is the fact that they were submitted by clerks who were in charge of collecting municipal revenues. Since there is no trace of similar documents in any other town, the existing documents from Korčula represent another, until now unknown link in the system of municipal revenues of Dalmatian communes.

The first part of set Nr. 21 consists predominantly of documents on the regular lease of small municipal islands near Korčula, which explain the mechanism of the administrative procedure itself. The leasing of islets represented one of the most important sources of municipal revenue.

The same set further includes records on the allocation of abandoned houses. The town of Korčula had many empty and abandoned houses, which in most cases did not have roofs (Italian *casamenti*). Data on these houses can be found in the existing sources dating back to the mid-1380s. According to reports, such houses existed all over the island, especially in the town, which means that at the time the number of unoccupied and damaged houses increased significantly. Why this was so is not easy to establish. Back in the 19th century, V.V. Vukasović⁸ suggested that the cause of this was a plague epidemic, when the houses of infected residents were burnt to prevent the spreading of the disease. Since it is known that in the 1370s

⁸ V.V. Vukasović, Kuga na Korčuli, *Bullettino di archeologia e storia Dalmata*, VII, 6, 7, 8, 9, 10/1888

Korčula was struck by a large-scale plague epidemic, this explanation may be valid. V. Foretić, however, contests it.⁹ He believes that natural migrations of the population and the dilapidation of old houses and the construction of new ones was the main reason why there was such a large number of abandoned and dilapidated houses. The large number of such houses was certainly also the result of the great desire of Korčula peasants and noblemen alike to live outside the town on their countryside estates. As a consequence, houses in the town fell into disrepair, especially if their owners moved entirely to the countryside. Documents from that period prove that everybody owned *casamenti*, from the rector and the bishop to ordinary peasants, as well as that they were given away as a present or dowry and sold at low prices. In order to protect those dilapidated buildings, the municipal Assembly adopted a decree banning taking stones from such houses in the town.¹⁰ In the early 15th century (April 21, 1409), the Assembly decided, as it said, *with the aim to increase the number of residents in the town*, to allocate those dilapidated houses either to domestic and foreign citizens wishing to live in them. Their previous owners were allowed to keep them on condition they repaired them within a year's time, otherwise they lost ownership rights and the houses were taken by the commune, which then acted as described above.¹¹

Municipal records show that the announcement of this decision was followed by numerous requests, both by locals and foreigners, to be granted those houses for use.¹² All such documents are recorded in these sets. After Foretić, several authors dealt with this problem, however, referring to the data Foretić had published.

Documents on the allocation of municipal land¹³ account for the largest portion of the second part of set Nr. 21 (13 large-format pages). Namely, throughout the mediaeval history of the island of Korčula a conflict was present between the Venetian rector on the island, who was a member of the Zorzi family, and Korčula residents, about the rector's right to own land on the island. The beginning of this conflict dates back to the mid-13th century when Korčula residents and rector Marcilius Zorzi in 1265 signed a contract recognising the rector's right to own land on the island and give it to the others for tillage. In return, the rector recognised their estates. As time went by, the locals tried to pay the rector a fixed salary and reduce his right to participate in trade and agriculture, while he tried to extend his economic activities and land. This led to frequent arguments between the locals and Venetian rectors over the issue of the rector's rights, in particular his right of ownership of land. It is very probable that the rectors acquired the land of many locals illegally, and turned them into their own estates. When the Zadar Peace Treaty of 1358 ended the rule of

⁹ V. Foretić, Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 45/1971 p. 311

¹⁰ Odluke velikog vijeća, the Arneri family archive, State Archive in Dubrovnik, p. 47

¹¹ DAZ. KA. box. 5 bundle 21 fol. 3

¹² DAZ. KA. box. 5 bundle 21 fol. 3-5

¹³ DAZ. KA. box 5 bundle 21 fol. 7-14

the Venetian family Zorzi on Korčula, disputes between the locals and other rectors ended as well. What happened with the rector's land after that is not known until 1388, when a committee of 13 members was appointed and entrusted with studying the rector's rights and establishing which land belonged to him. In that period, the autonomy of the Korčula municipality was strengthened, which was possible primarily because of the stormy events of the late 14th and early 15th century. Another factor which contributed to the reinforcement of municipal autonomy is the fact that the rector's office was often held by domestic people at the time. Korčula residents remembered the rule of the Zorzi family as evil and tyrannical and began thinking that the whole of the rector's land had once belonged to the locals and been tyrannically seized.

This probably led to the conclusion that the land, once owned by the rector, should be divided among the residents of the Korčula commune, which the locals believed would right the wrong done to them in the past.

On December 16, 1409, the Assembly of Korčula adopted a decision on the division of land and elected a committee of 12 noblemen to carry it out. One year later, on January 8, 1411, the committee adopted a proposal on the division of land and started implementing it. The said existing documents from 1411, which contain long lists of island residents from all social strata and a number of toponyms where they were granted land, bear witness to that decision.¹⁴

The first couple of pages in set Nr. 22 report of numerous cases of purchase of weapons both by the municipality and private persons in the period between 1405 and 1407. These documents provide information on the type of weapons, their description, price, purchase and distribution. Of the few works on this topic published so far, this topic was addressed in *Povijest Splita* by Grga Novak, who was able to present numerous data on the weapons of the town and its residents thanks to the existing accounting records for Split.¹⁵ A. Kapor, not knowing about these records, gave a general survey of the weapons of the town of Korčula from the beginning of the 13th century to the 19th century, using the Statute and data from the book by V. Foretić to describe the mediaeval period.¹⁶ In a monograph about Šibenik, in a chapter entitled the *Military-defence system of the Šibenik commune*, J. Kolanović provides information about fortresses and military staff, but not about the weaponry itself.¹⁷

The rest of the documents in set No 22 include various church records, the most frequent ones being those on the collection of the tithe. Little is known about this topic in Croatian historiography. There are two serious works on that topic, one by H.F. Schmid from the 1920s and the other by L. Margetić from 1983, which is an

¹⁴ V. Foretić, *Otok Korčula...* pp. 170-172

¹⁵ G. Novak, *op. cit.* p. 356

¹⁶ A. Kapor, *O naoružanju grada Korčule od početka XIII. do početka XIX. vijeka*, *Mornarički glasnik* 6/1977 pp. 1042-1057

¹⁷ J. Kolanović, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb 1995

analysis of and supplement to Schmid's work.¹⁸ Other authors have mentioned this topic in their works as well. However, according to L. Margetić, they always referred to Schmid's work.¹⁹ A special contribution to the analysis of the tithe is a recent work by S. Kovačić, in which he describes the collection of the tithe in a village near Trogir.²⁰

The reason why so few books have been published about this topic is certainly the lack of sources. Sources on mediaeval Dalmatian communes are indeed only fragmentary. An occasional document or a recorded dispute about the payment of the tithe prove that the tithe existed and show how it was collected. In this set, as many as six pages are dedicated to the tithe, its collection, and the role of church and secular institutions in that regard. It also provides reports by clerks, the so-called *decimari* (*decimarius*), who were in charge of this task, and the procedure that followed the collection of the tithe. The very fact that documents on the tithe were a part of municipal records offers a possibility for numerous conclusions. However, only a more serious analysis could determine their actual value. Nevertheless, the very fact that they have been preserved in very few cases makes them a source of new information on the tithe in Croatia.

The pre-Venetian period is covered only by the first two pages of set No 23 while the remaining pages focus on administrative proceedings under changed circumstances following the establishment of the Venetian rule. The first two pages include documents on the lease of municipal land, the procurement of wheat, as well as data of different provenance, about pirate attacks on some ships near Korčula.

The above description refers to the topics in these records. The prevailing documents in a set are often scattered within the set.

To complete this description, here are some examples of documents which were inserted among the above-mentioned, most frequent topics. Apart from the most frequent records on the allocation of municipal land, set No 21 also includes a letter on the appointment of the rector and his annual salary (the document has no date), followed by a report which says that a Venetian galley has arrived in Korčula and that locals are paying money. Beside the most numerous documents on the purchase of weapons, set no 22 includes a request by a resident of Split, who asks for help in finding the fish-nets he lost in Vela Luka, whereas records in this set about the collection of the tithe include a document by which the then archbishop of Korčula, Nikola, appoints his deputy before going away to visit the Holy Sepulchre.

Upon careful examination, it can be concluded that records in these sets are not repeated, i.e., despite the lack of order, the prevailing topics follow one another in all

¹⁸ H.F. Schmid, *Die Grundzuege und Grundlagen der Entwicklung des kirchlichen Zehntrechts auf kroatischem Boden Waehrend des Mittelalters*, Šišićev zbornik, Zagreb 1929, pp. 423-454; L. Margetić, *Pravna osnova crkvene desetine na hrvatskim pravnim područjima*, Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu, 20,21/1983-84, pp. 57-83

¹⁹ N. Klaić, *Uzroci otpora protiv crkvene desetine u zagrebačkoj biskupiji (do 1382.)*, *Iz starog i novog Zagreba* 3/1963, pp. 33-49; *ibid.*: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, pp. 563-572; J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb 1980, p. 70 et seq.

²⁰ Slavko Kovačić, *Orlovica-mjesto Duknovićeva podrijetla - od XIV. do XIX. Stoljeća*, Ivan Duknović i njegovo doba, Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Trogir 1996 pp. 231-256

four sets without being repeated, whether they are accounting reports, documents about the tithe or the like. If this notion is followed further, a question which has already been posed arises: if, by some chance, more such sets have been preserved, would the number of topics be larger or how many such sets would be needed to complete the picture of the communal administration of the time.

It can be stated that some of the better documented topics from these sets owe their existence to the specific development of the region they originated in. For example, according to the previous description, records about the division of the rector's land on the island from 1411 and on the allocation of abandoned and dilapidated houses to new owners are the result of the specific development of Korčula's historical landscape in the early 15th century, which today we are familiar with thanks to these detailed documents.

It was necessary to give a detailed description of said documents because of the diversity of records they include, which points to the possibility that similarly extensive materials existed in other mediaeval chanceries.

5.

If, however, an attempt is made to define those records despite their diversity and compare them to those in other Dalmatian communes, one will come to the conclusion that most of them refer to matters closest to those described in communal books known as books of revenues and expenses. This is particularly indicated by documents on the reports of various collectors of municipal revenues; it is also indicated, to some extent, by a set of records about the collection of the tithe and records on the purchase and distribution of weapons. It is, indeed, true that numerous other documents from these sets could contest this theory. Nonetheless, it can be considered that the backbone of these sets are the records which, on the whole, represent a kind of a municipal book of revenues and expenses.

Such books are very rare in the existing mediaeval documentation of our Dalmatian communes and are rather unexplored, which is why they deserve special attention. It has been established so far that they exist in the archive materials of the Trogir and Split communes and that Rab also had its municipal records of revenues and expenses.²¹ Of the existing sets from Korčula, the ones most similar to these books are records with reports of said clerks-collectors and they will be given special attention here. By comparing them to the existing books of revenues and expenses in said Dalmatian towns one should be able to define them and determine their place in relation to other records discovered so far.

By merely casting a glance on the Korčula records, one can tell that, unlike other records, they cannot be described as records of municipal revenues and expenses without any reservations. Neither their form nor their content corresponds to those in other towns. In such books in Split, Trogir and Rab, the names of municipal

²¹ DAZ, SA (Split Archive) box. 1, bundle 3, set 1-8; box 5, bundle 16, set 3,4; DAZ, Tr. A (Trogir Archive), box 71, sets 2,3; Š. Ljubić, *Listine*, V/1875 pp. 229-270

clerks, mostly *kamerari* (or *masari*), who are in charge of them, are stated explicitly at the beginning of those books, followed by the book's title *introitus* i.e., revenues, and *exitus* i.e., expenses, and by lists of revenues and expenses. The records from Korčula have none of this. They neither represent a book of revenues nor a book of expenses nor are they kept by the municipal *kamerar*. They are only a set of reports written by communal clerks. However, in these reports clerks wrote down long lists of municipal revenues and expenses, which, to some extent, makes these records part of the materials which in other towns represented municipal books of revenues and expenses. However, unlike other such existing books, the Korčula records seem to be preparatory documents, i.e., a part of a process of collection of necessary accounts and reports on the basis of which a book of municipal revenues and expenses, the kind of books discovered in other towns, was to be compiled. However, instead of such books, only the said reports have been preserved on Korčula.

Taken as a whole, these reports belong to that segment of communal administration in charge of municipal revenues. However, much about that topic still remains to be researched. It still remains rather unexplored how the system of revenues in Dalmatian communes was organised, which revenues it included, which was the amount of the revenues, which municipal clerks were in charge of collecting the revenues and how they did it.

A work by T. Raukar is one of the few works in which an attempt was made to describe the system of revenues in Dalmatian communes.²² Raukar studied a book about the sale of rights to collect municipal taxes in Zadar from the early 15th century. Such books must have existed in every town but were destroyed. They represent a very important source for the study of municipal revenues. Using the existing book from Zadar, Raukar attempted to establish the system of municipal revenues, with special emphasis on taxes. According to him, there are three main sources of municipal revenues - taxes, the lease of communal property and fines.²³ These three groups include many sub-categories, with various taxes, fines and income from the lease of land, which differ to some extent from one commune to another.

The above-mentioned types of revenues were collected by municipal clerks who were called differently in different communes (most frequently *kamerari*). Documents about their work represented the municipal book of revenues. The municipality used these revenues to pay its debts and obligations, and these records represented the book of expenses. Describing the books of revenues and expenses, which are an exceptionally valuable historical source which enables a more complete and closer study of many aspects of the life of the commune, Raukar states in the said work that "a comprehensive study of revenues and expenses of Dalmatian towns in the 14th century is not possible because the original materials do not exist, except for a

²² T. Raukar, Prilog poznavanju sistema prihoda dalmatinskih gradova u XIV. st. Historijski zbornik, 69/1968, pp. 347-370

²³ For revenues in Dalmatian towns with special emphasis on municipal taxes see: T. Raukar, op.cit. N. Tomašić, Temelji državnog prava kraljevstva hrvatskoga, Zagreb 1915. M. Kostrenčić, Slobodan dalmatinskih gradova po tipu trogirskom, Rad JAZU 239/1930, pp. 75-96; Ž. Herkov, Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske I-II, Zagreb 1956 etc.

list of revenues and expenses of the Split commune for the year 1345-46 and a list of revenues and expenses of the Rab commune for the year 1334-35.²⁴ This claim should be elaborated further. Namely, the Split archive does not contain one but ten sets of records on revenues and expenses in this commune,²⁵ whereas I. Pederin in the meantime has discovered and published the remains of the Trogir book of revenues and expenses.²⁶ On the basis of such material, which is significantly larger although still not sufficient for a comprehensive study, it is possible to study more closely the way the commune functioned.

In shedding light on the Korčula records, by using the original material we will try to analyse all the mentioned existing books and their set up and compare them with the existing records from Korčula.

The old Split archives include ten unpublished sets of records of revenues and expenses of the Split commune from the 14th century and early 15th century, which are the richest source for the understanding of this problem.²⁷ However, they are still far from being exhausted. More relevant works whose authors have used these records are "*Povijest Splita*" by G. Novak and a description of relations between the Hungarian-Croatian kingdom and Bosnia in the 14th century by M. Ančić.²⁸ In these, as well as in other less significant works, the said municipal books of revenues and expenses were used only as a source for finding numerous data which did not exist in other sources. However, these books have not been systematically studied yet as an important and specific source of information on municipal circumstances.

The records themselves were kept in an orderly manner and the sets have been preserved rather well, which makes insight into their structure relatively easy. All ten sets date back to the 14th and early 15th century, of which three cover the period between 1343 and 1354. The next five cover the period from 1382 to 1388 and of the last two, one covers the year 1414 and the other 1418-19.²⁹ Although their condition is the best of all existing records of that kind, it is obvious that these are only fragments and that the largest part has not been preserved. Municipal clerks called *masari* (*massarii*) are stated as the authors of the first three sets, while the other seven were compiled by *kamerari* (*camerari*).³⁰ Since these two functions did not exist in

²⁴ T. Raukar, op. cit. 344

²⁵ See note 21

²⁶ I. Pederin, *Acta politica et oeconomica cancellarie*, *Starine* 60/1987 pp. 101-177

²⁷ See note 21

²⁸ G. Novak, op.cit., used these sets in many chapters, from one on the political circumstances of the time to the description of weapons and medical care in the town; M. Ančić, *Putanja klatna*, Zadar-Mostar 1997, p. 141 et seq.

²⁹ Apart from the said books, a damaged set with 45 pages from 1398 has been preserved. It is not clear who compiled these records or what they are about. The set lacks the beginning and the end, and it is only its content, made up of a series of names and amounts expressed in soldi (*soldorum*), that indicates that this could be some kind of a cash diary. Documents in this set, although obviously similar to those this work deals with, are by their structure completely different than the described books of revenues and expenses and cannot be compared to any of the records described so far. Therefore, they will not be used in this work.

³⁰ *Masari* are mentioned in box 1 (DAZ, SA), bundle 3, sets 1-3, and *kamerari* are mentioned in the same bundle, sets 4-8. Clerks called *kamerari* are also mentioned in box 5, bundle 16, sets 3 and 4. While the name *camerar* (or *camerlengo*) denoting a municipal clerk in charge of the cash office is familiar from literature and statutes, the name *massarius* is not that frequent. The word itself came from the Italian Peninsula back in the Middle Ages, in the form

the same period, it can be assumed that *masari* took care of municipal revenues and expenses in the mid-14th century whereas *kamerari* were in charge of those duties in the late 14th century. This assumption is supported by the fact that *kamerari* are not mentioned in any document from the mid-14th century and every *masarij* gives at the end of his mandate the collected money to his successor, another *masarij*.³¹ It can therefore be concluded that in Split in the mid-14th century these duties were carried out by *masari* and at the end of the century by *kamerari*.

The records are organised in such a way that the first half of each set contains information on all sources from which the *masar* collected money, whereas the second part contains information on the payments he made on account of various municipal expenses and obligations. The revenues include guarantees, income from the sale of rights to collect taxes, various fines, rents for municipal offices, money from the sale of municipal wheat, taxes on the use of the mill and on the sale of salt, etc. The duties of the *kamerar* in the late 14th century are the same. It is obvious that these clerks collected all kinds of municipal revenues, from various local taxes to fines and rents for municipal land. However, there is not a single piece of evidence on the collection of part of the yield from people who were given municipal land for tillage in exchange for a part of the yield. Reports by wheat and wine collectors are mentioned in the contents of some sets and those are the only existing documents of that kind.

Once they collected the revenues, the same municipal clerks, i.e., the *masar* and the *kamerar*, made payments from the collected funds, in line with the said lists of expenses, on the account of various municipal debts and costs. Those costs include, among else, expenses for smaller or more extensive construction works in the commune, for feasts held on the days of the town's patron saints and for salaries of various municipal clerks. These records represent an excellent source, which, much more directly than the others, outlines the political circumstances of that time, particularly in the mid-14th century, before Ludovic established rule over Dalmatia. Thus they include information on expenses for messengers and delegations and payments made to a number of spies who were sent on missions over the hill to Klis, Knin and to Vice-Roy Mladen. The documents show how a pre-siege situation is developing in Split as the Hungarian army is approaching the town, etc.

The expenses are summed up at the end of the list.

The Trogir books of revenues and expenses³² consist of rather damaged remnants of two larger sets, of which one includes data on revenues for the period 1415-1417 and the other expenses for the year 1416³³, with about ten more pages which obviously are the remains of much larger documentation on the annual revenues and

massarus or massarius and has been preserved, as part of the said data, in the statute of Dubrovnik, Istria documents (Codice diplomatico istriano), and those which originated in the Slovene littoral. The word has been preserved to this day in the form massaio meaning host, master.

³¹ DAZ, SA, box 1, bundle 3/1 fol. 23

³² See note 21

³³ These documents, published by I. Pederin, have the correct year 1416 stated in the title and introduction to the copied book of revenues, whereas the year 1426, probably by mistake, was cited along each next item further in the text.

expenses of the Trogir commune. That these lists are incomplete can be seen from the fact that they only include information on smaller duties - and it is difficult to believe that those duties represented all annual revenues and expenses of the commune - and they lack numerous other items, which are usually common in other similar lists.

As far as can be seen from these records, the largest part of municipal revenues in Trogir was collected by two *kamerari*, whereas *massari* are mentioned only in the context of collection of salt duties.³⁴ All revenues were collected in money. The mandate of a *kamerar* lasted three months, at the end of which he submitted all accounting records to municipal authorities. After deducting expenses, he was obliged to submit the remaining sum to the municipality.

Unlike records from Split, which reflect the life of the commune, these records consist mostly of small fines municipal clerks collected from citizens, such as fines for damage caused to farming land, fines which had to be paid by butchers who did not weigh meat properly, fines paid by many other craftsmen and their servants, such as stone-masons, shoe-makers, shipbuilders and the like for various forms of violation of regulations related to their work, taxes paid by those who had a lease on municipal mills or municipal land for growing fruit. The set with records on revenues kept by municipal *kamerari* includes two subsequently inserted damaged pages with information on the collection of duties on salt since the municipality held a monopoly over salt resources. The two pages are a part of a larger set that is lost. Unlike records on other revenues, they were written by municipal clerks called *massarii*. In these records somewhat higher amounts are stated.

As regards expenses, a set of records dating back to 1416 has been preserved. This set reports about the payment of municipal expenses and debts from collected funds by two *kamerari*, a procedure which is the same as the one practiced in Split and other Dalmatian communes of that time. Most of the expenses for this year are payments to people who took care of regular municipal chores, e.g., the closing of the town gates, the lifting and lowering of the port chain, payments to the town pharmacist, the notary and the port tax collector, rents for houses leased by the municipality, the rector's salary, donations to monks (Franciscans and Dominicans), the wage of the town gate keeper, etc. If these expenses from Trogir are compared to those in Split, it becomes obvious that many of the expenses that were paid in Split had to exist in Trogir as well. The fact that they were not registered in these records only corroborates the theory that the revenues and expenses of the Trogir commune, as presented by Pederin, are only a smaller part which has been preserved.

³⁴ The fact that the municipal clerk collected the king's revenue indicates that the salt chamber, established during Ludovic's rule, began to disintegrate shortly after his death, which bears witness to the infirmity of Sigmund's rule. Namely, as early as 1383, Queen Elisabeth ceded 2,000 florins to Trogir from the funds of Camere salis et tricesime for the reconstruction of the town walls. This is the only existing document on the allocation of the chamber's funds to a Dalmatian commune. In the 1390s this practice became more frequent. Between 1391 and 1393 Sigmund ceded to Zadar for the first time the thirtieth and the income from salt. T. Raukar, *Zadarska trgovina solju u XIV. i XV. st.* Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 7-8/1969-70. 32

Thanks to Š. Ljubić, we are familiar with the records of the revenues and expenses of the Rab commune in the early 14th century (1334-35), which he discovered in manuscripts in the Venetian archive.³⁵ Judging by what he discovered, those books were kept in a more orderly manner than the existing records from Split and Trogir. They were kept by a *kameralar*, who separated revenues from expenses, as was common practice. In the records on revenues, fines are registered separately from all other revenues. Every quarter the *kameralar* had to submit financial statements to the rector and judges, one for fines and the other for other revenues. As in other municipalities, revenues for Rab include some of the common items, e.g., funds from the sale of the right to collect taxes (*becharia*, *taberne*, *mensure*, *saline*, *herbatici*), payments for the lease of municipal land (in money, not in kind), and various types of fines. The *kameralar* collected revenues, paid municipal debts and made other necessary payments throughout the year.

Records on the expenses were also kept on a quarterly basis and the *kameralar* made a quarterly statement and a report which he submitted to municipal authorities. He also kept record of regular municipal costs and every three months set aside funds for the salary of the municipal rector. Other costs he paid included those for construction and repair works (the town gates, the square, the galley, the churches etc.) and for the payment of wheat and flour supplies, as well as for the salaries of judges. The expenses also included payments to various other persons who worked for the municipality, such as the doctor, especially the surgeon, the pharmacist, the teacher, the people who closed the town gates, and various heralds and envoys. It can be concluded that the structure of the books of revenues and expenses on Rab is very similar to that of such books in Split and Trogir.

6.

All of the said records direct this research to the study of mechanisms of the functioning of that segment of administration of Dalmatian communes which was in charge of collecting municipal revenues and paying expenses. They also provide an insight into the way the books of revenues and expenses of a mediaeval commune were kept, including the collection and payment of a wide range of items in a way which is rather unusual for today's municipal book-keeping. With the help of those records it is possible, to some extent, to fill the gap in the understanding of the system of revenues and expenses of Dalmatian communes in historical literature.

In the above-mentioned records from Korčula, the largest part of the first set is dedicated to reports by clerks who collected local taxes and other revenues, while the remaining part of these reports is scattered throughout other sets. It has been established that, judging by the content of these records and the fact that they are the only existing records of that kind, they represent, in a certain way, the accounting books of the Korčula commune.

³⁵ See note 21

However, since only fragments of these records have been preserved, one cannot speak about the entire accounting administration of this commune. It is therefore necessary to keep in mind that the picture which these documents provide is not complete. Nevertheless, they enable some research which yields relevant results.

Before starting the study of the described sets, one should separate from them all the documents which were registered there but did not belong there. After these documents were carefully categorised and those belonging together joined, about ten reports of municipal clerks in charge of collecting revenues on Korčula were obtained. These reports will be analysed here and compared to similar reports from the Trogir and Split archives so that rules those clerks were governed by could be established.

7.

From what has been presented so far, it is clear that municipal revenues in all Dalmatian towns flowed into the hands of the municipal clerk in charge of their collection. This clerk was in most cases called the *kamerar* (*camerarius*) while in Split in the mid-14th century he was called the *masar* (*massarius*). In Trogir, along with the office of *kamerar*, there existed the office of *masar* who collected salt duties. According to documents from Korčula, at least the existing ones, the only person who collected the above-described municipal revenues was the *placar*.

This is a bit surprising since in other Dalmatian communes *placari* did the work of heralds (Lat. *preco*; Ital. *piac̃ar*). They announced regulations of the municipal administration in town squares and, at the request of the curia issued people with orders to appear before the court or with warnings should they fail to do so. According to numerous notary records from all Dalmatian mediaeval towns, they conducted public auctions, marking the end of the auction and the announcement of its results with three symbolic raps with a stick (*tribus mutis cum baculo*).³⁶ Some documents on Korčula speak about the importance of their presence at some sales and purchases. In one document a *placar* is described as the person authorised by the authorities to carry out an act of confiscation (*quod sequestum factum fuit hodie de mandato regimini per Bencum placarium*). On Korčula, one *placar* was elected in every village.³⁷

In addition to this, the said sets show that *placari* on Korčula had a much more important role. Their reports include entire lists of collected municipal revenues which are very similar to those recorded by *kamerari* in books of revenues and expenses

³⁶ No special work has been written on *placari*. *Placari* on Korčula were dedicated one paragraph in the said book by V. Foretić, pp. 251, 252

³⁷ Korčula was divided into five parts which made up the administrative units of this commune (districts). In the centre of each district there was one of the island's largest villages, whereas the town itself was in the centre of the fifth district. Since some villages on Korčula had a far more important role than those in mainland communes, municipal clerks were often elected separately for the town and for the districts, see S. Dokoza, *Prilog proučavanju unutrašnjih prilika na otoku Korčuliu srednjem vijeku*, Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 39/1997, pp. 117-140

in other municipalities.³⁸ The importance of these reports written by *placari* is even greater because the existing documents from Korčula do not mention any other person performing these duties until the establishment of the Venetian rule. This leads to the conclusion that only *placari* collected municipal revenues in this commune. The lists with collected items include all known types of revenues such as various local taxes, guarantees, payments by municipal debtors, money from the sale of collected wine and figs, *doane*, payments for the lease of islets near Korčula as well as various fines, etc.³⁹ All these revenues are the same as those collected by *kamerari* in other municipalities from which it can be concluded that the *placar* on Korčula definitely collected municipal revenues.

According to other existing sources, simultaneously with this office there existed the office of a municipal *kamerar*. However, records of his work have not been preserved, and the data on the office of *kamerar* on Korčula is not sufficient for establishing what his duties were or whether his function had any common ground with that of the *placar* as the collector of municipal revenues.

Although the duties of the *placar* were similar to those of the *kamerar* (*masar*), there are also differences which show that one must not equate their roles in the collection of municipal revenues.

Analysing their work, one can identify some special duties the *placar* had as a collector. In all Dalmatian communes, once they collected the revenues, the same municipal clerks (*kamerari*, *massari*), as has been stated, paid various municipal costs and obligations. Reports by *placari*, however, do not include lists of municipal expenses, which they, like their colleagues from other towns, would settle after the collection of revenues. Only upon the submission of their reports at the end of their mandate, *placari* stated some minor expenses.

Unlike *kamerari* in other Dalmatian municipalities, whose mandate was relatively short (from three months to a year),⁴⁰ a *placar* on Korčula, at least according to existing data, in one case had a mandate of eight and in the other of five years.

At the end of his mandate, like other clerks who collected revenues in Dalmatian communes, the Korčula *placar*, too, submitted a final financial statement. Placar Benko, whose report is the only existing and complete report, submitted his statement before the communal authorities (the rector and his judges) and numerous noblemen in St. Michael's Church, where the Assembly held sessions occasionally.⁴¹ His salary for eight years of service and the costs of the collection of revenues were then deducted from the collected funds, after which he gave the remaining sum to the commune.

³⁸ Reports by *placari* can be found in bundle Nr. 20, 2r; bundle Nr. 22, 4r/v (DAZ. KA. box 5)

³⁹ For part of the above-mentioned see appendix.

⁴⁰ The *kamerar* in Trogir had a mandate of three months, while his Split and Rab counterparts had a mandate of one year.

⁴¹ DAZ. KA. box 5, bundle 20, 2r ... *ratione suprascripto videlicet ab die 28. decembris 1418. usque 28. decembris proxime futuris anno presente 1426. quod sunt anni octo...*"

Everything indicates that this *placar* did not have the role of the *kamerar* from other municipalities because his records on collected municipal revenues are not extensive enough to be equal to the existing documents produced by *kamerari* in other communes. Furthermore, his eight-year mandate indicates that his duties were not like those of the *kamerar* who received and issued various municipal funds on a daily basis and whose items were much larger and more important than the *placar*'s. As regards the importance of his duties (he was in charge of all municipal funds), the *kamerar* was one of the most important municipal servants. This is exactly why his mandate had to be short and why he had to continually submit reports to municipal authorities (every three months on Rab) so that possible abuse could be prevented. Compared to the *kamerar*, the *placar*, with an eight-year mandate and a report to be submitted only at its end, was definitely an entirely different type of municipal servant. The more so as the size and the number of items in his eight-year (or five-year) reports does not account even for one fourth of one-year reports compiled by a *kamerar*. This shows that the *placar* did not dedicate much of his time to collecting municipal revenues, i.e., this task had to be carried out by someone else as well. It follows that the said *placar* was a municipal servant who, among else, assisted or helped in the collection of municipal revenues. Although there are no documents to prove it, all that has been stated so far indicates that the *kamerar* was the person who had the central role in the collection of revenues on Korčula, whereas the *placar*'s role was secondary. Records on his collecting revenues on Korčula are more important for the understanding of the specific nature of *placar*'s function in our mediaeval communes, but this is beyond the scope of this work.

8.

The role of other municipal servants regarding revenues and expenses, whose reports have also been preserved in the said records from Korčula, is somewhat different. It is known that Dalmatian communes used municipal land in two ways. Apart from leasing some land (e.g. the Split commune leased the island of Šolta and one half of the island of Čiovo, the Zadar commune leased a large part of the Zadar archipelago, Korčula leased the nearby islets, etc.), the communes also entered direct farming-law relations with farmers, seeking in return part of the yield (the Trogir municipality leased Blato for clearing and tillage in exchange for a rent in the amount of one fourth of the yield; the Šibenik commune leased Bosiljine in the same way, etc.)⁴² In such a case, the agreed part of the yield, which the peasant had to give to the commune, had to be collected. However, literature or other sources make no mention of who was in charge of this task and how it was carried out in our mediaeval communes, i.e., whether the yield was collected by special municipal servants or some of the existing ones and where they recorded it. Data on this, although one would expect it, are not provided in the above-mentioned municipal books of revenues and expenses of some communes either, which would indicate that they were probably recorded separately or were not that important for the commune to keep

⁴² T. Raukar, *Prilog poznavanju...* p. 366

separate records of them, which is why they were not preserved for extended periods of time.

Some of the records from the above-mentioned sets from the Korčula archive refer to the collection of revenues from the lease of municipal land.⁴³ Each year, the municipality selected a certain number of clerks called the collectors, who were in charge of collecting the most important farming products - wine (*colectores vini*) and wheat (*colectores bladi*). Several existing reports by these collectors provide an insight into the way these products were collected and how these collectors worked. It can be concluded on the basis of these reports that they had a very important role in municipal administration and that apart from the duty of collecting they had one of the most important roles in decision-making about municipal revenues, which will be explained later in the text.

The existence of the special service for the collection of municipal revenues (collectors) and their reports allow us to assume that the collection of municipal revenues from land tenure on Korčula was more important than in other communes. This is supported by the main geographic and economic parameters of the Korčula commune in the Middle Ages. As an island commune, Korčula was by-passed by all major maritime-commercial routes. Namely, commercial products which arrived via the Adriatic Sea into our regions served only for satisfying the needs of the small island community. Unlike mainland communes, the island could not be a centre of transit trade between the Mediterranean and the vast inland areas. This is why Korčula, like some other island communities, was oriented to agriculture as the most important source of income. It can be assumed that the products the collectors were collecting were an important source of municipal funds. This makes the role of collectors as well as their records more important than elsewhere, and there was a greater possibility that those reports would be preserved. If Raukar's description of the importance of communal revenues, according to which local taxes were the most important source of income, followed by the lease of municipal land and fines, were to be applied to Korčula, one would see that local taxes were certainly not the main source of revenues on Korčula or at least that they were not so far ahead of other municipal revenues, because commerce and port taxes were not very important sources of income on Korčula. Income from land on Korčula was much more important than income from land in other communes. Furthermore, the island itself was rich in land but the location of fertile areas was such that the most important arable plots were located opposite of the communal capital. While the town of Korčula is located on the eastern side of the island and there are no larger areas of arable land in its vicinity, the vast Blato fields are situated on the western side of the island. The island population is relatively small in relation to the size of arable land. That is why the largest part of the island area is municipal land and numerous contracts on tillage signed with the municipality prove that arable areas expanded due to clearance of municipal land. The tillers then gave the municipality a part of the yield gathered by collectors. The existence of this service and its importance on

⁴³ Collectors' reports can be found in bundle Nr. 20 3r/v, 4r, 5r/v, 6v, 7r/v (DAZ. KA. box 5)

Korčula could be explained, on the one hand, by the fact that revenues from municipal land on Korčula accounted for a much larger part of the municipal budget than in other communes, and on the other, by the fact that the commune had so much land. On top of that, the land was situated away from the town, that the establishment of a special collection service seemed the best solution.

This is why collectors on Korčula had a much more important place in the municipal hierarchy than the title of their function would suggest, and were probably more important than in other towns.

The process of collection of the produce took place in line with a certain procedure which can be reconstructed rather well on the basis of existing documents. Before starting the collection of municipal wine as the most important product of mediaeval Korčula, the municipality sent special clerks to appraise the wine (*extimatores vini*). Except for the fact that they existed and data on their main duties, which are obvious from the name of their function, nothing else is known about wine assessors.⁴⁴ Two damaged and incomplete reports are the only evidence that they existed on Korčula.⁴⁵ Thanks to these reports we are able to obtain a more complete picture of the system of collection of the produce. Each of the two reports consists of a list of names of those people whose products were assessed by the said examiner, accompanied by a note on the quantity of wine, expressed in *vitrii*, which was to be given to the municipality. In the introduction to these records it is stated clearly that *extimatores vini comunis per mandatum consilii extimaverunt ut inferius continetur*. The appraisal is followed by *Summa summarum*, expressed first in the quantity (*vitrii and buceli*⁴⁶) and then in money, the final figures meaning the quantity of wine which had to be collected from the assessed area.

The existence of such clerks indicates that there was a certain system of economic planning, i.e., a projection of municipal revenues. The municipality planned in advance how much wine, as the most important product, had to be collected so that it could plan what nowadays is called the annual budget.

Once wine appraisers completed their job, wine collectors came in (*colectores vini*). One of the existing documents includes a report by a wine appraiser, whose final assessment is that the quantity of wine to be collected is 221 *vitrii* and 15 *buceli*. This is followed by a report of a wine collector. Although it is very difficult to decipher the text of this rather damaged document, at the beginning of the report the following is stated: *summa scripta vitria 221 bucellos 15 colectis per Angelum Obradovich nomine comunis...* This clearly shows that the process of collection follows the appraisal procedure. It is obvious from this text that the wine collector must collect, in the name of the commune, exactly that quantity determined by the wine ap-

⁴⁴ Wine appraisers (*extimatores vini*) are mentioned several times in the books and amended versions of the statute of Šibenik, however, wine appraisers in Šibenik had a completely different role than those on Korčula. According to the statute, in most cases wine appraisers were municipal or court appraisers who assessed debts and immovable and movable property in court proceedings, at the request of the judge or the communal authorities.

⁴⁵ DAZ. KA. box 5 bundle 20 6r, 8r

⁴⁶ These are measures for wine, and the available data do not make it possible to establish today's equivalents. Judging by the way they were recorded, it can only be assumed that *vitrium* is a bigger and *bucellum* a smaller quantity.

praiser. Their reports consist of long lists of names, with a certain quantity of wine, expressed in the number of *buceli* and *vitrii*, stated beside each name. At the end, the quantity of wine and its money value are expressed in *summa summarum*.

Reports by wheat collectors were not much different. Some documents mention one and some two collectors. When collecting wheat, each collector precisely recorded the name of the tiller and the produce he was giving, e.g., wheat (*frumentum*), barley (*ordeum*), oats (*avena*), peas (*cicer*), leguminous plants (sočivo), and, in some cases, the location where the produce was collected. At the end of this list there is a sum of the collected produce (*summa summarum*). After the produce was collected, it was transported to the town. A report by a wheat collector reads that *collector bladi comunis assignavit eidem in magazino comunis*, i.e., collectors took the collected produce to somebody in the commune, but it is not stated which municipal clerk the produce was further entrusted to. Another report⁴⁷ reads that *bladum comunis assignatum Juano Obradovich*, i.e., the collected produce was taken to a certain Ivan Obradović, who is identified as a municipal kamerar in another document. This means that the collected wheat was handed over to the municipal kamerar. This system corresponds, to some extent, to the system of produce collection in other towns. However, at the beginning of a report by municipal wheat collectors it is stated that “... *colectores bladi comunis assignaverunt Marino Lucinovich nomine comunis Curcule recepti in magacino comunis*,” i.e., the collected wheat was taken over by a certain Marin Lukinović, who put it into the municipal storehouse. The same document further reads that on the same day (July 16, 1404) Marin again received a certain quantity of communal wheat, this time from some other wheat collectors. At the end of this report it is stated that *Marinus Lucinovich collector suprascriptus dedit Marino Sincovich camerario comunis restum totius bladi*.⁴⁸ That is how at the end of the document we are informed that Marin Lucinovich is also a collector. This proves that the wheat collection service on the island was well-developed. There were not only one or two collectors but there were local collectors who gathered wheat in some areas and sent it to the town clerk who was also a collector and a sort of chief collector whom all collectors, once they collected the produce on the local level, sent the collected yield. In this case, the chief collector is Marin Lucinović. The records also bear witness to the existence of village collectors (one for Blato and one for Smokvica and Čara, and another one for *territoriis comunis*). Further, as it is stated in the said example, once he took over the produce from local collectors and completed his part of the job, the chief collector sent the wheat to the municipal *kamerar*.

The procedure with the collected wine was similar. It is difficult to establish to whom the wine collectors handed over the collected wine because the existing reports by wine collectors are in a worse condition than those by wheat collectors. Some assumptions, however, can be made on the basis of documents which have been preserved. Except for two,⁴⁹ no other reports contain information as to whom the wine

⁴⁷ DAZ. KA. box 5 bundle Nr. 20 7v

⁴⁸ DAZ. KA. box 5, bundle Nr. 20 6v - the document can be found at the end of the work, in the appendix.

⁴⁹ DAZ. KA. box 5, bundle Nr. 20 6r, 8r

collectors handed the produce to. These two reports show in which direction the research should go. At the end of the first report, it is stated that after the payment of all municipal debts, the rest of the wine, expressed in money, was handed over to Stanica Glupšić. Although this name is not accompanied by any function, the other document identifies him as the one who in 1404 was *extimator vini*. This leads to the conclusion that once they completed their job, wine collectors handed over the rest of the produce to wine appraisers. The other report states that two municipal clerks called *colectores vini* received the collected wine from a third collector. These two collectors are again mentioned in another document in their capacity of *extimatores vini*, which corroborates the fact that collectors gave the wine to these appraisers, who, judging by the reports, were entrusted by the municipality not only to assess but also to take over the wine. This system is similar to the system of wheat collection, which has a central person in charge of collecting the whole produce. It follows from this example that *extimatores vini* were sometimes also called *colectores vini*. Apparently, the systems of wine and wheat collection were very much alike. Although there is no evidence of this, we could assume by analogy that, as in the system of wheat collection, the system of wine collection, apart from the described example where lower-rank collectors (*colectores*) handed over the produce to wine assessors (*extimatores*), some wine collectors handed their produce directly to the municipality.

From what has been described above, we could conclude that once they collected the produce collectors on Korčula could proceed in two ways. They could hand over the collected produce to the municipal *kamerar* (for wine collectors, it has to be noted, there is no material evidence to support this), or, collectors who gathered wine and wheat across the island gave all of the produce to the chief municipal collector.

In the first case, the procedure with the produce that was handed over to the *kamerar* was the same as the procedure in other communes, i.e., the *kamerar* entered the produce in his books as municipal revenues and then, as in other communes, used those revenues to pay municipal expenses. This is how books of municipal revenues and expenses as described in other communes came into existence.

In the second case, the procedure following the collection of the produce was completely different. After collectors from different parts of the island handed the produce to one chief collector and he put it into the municipal storehouse and entered in his books, he used those funds to pay numerous municipal expenses. It can be easily seen from these payments that they are identical with those made by *kamerari* (i.e. *masari*) in some Dalmatian towns. This means that the said chief collector, once the produce was collected (which is the principal duty of the collector), carried out duties which were identical with those of collectors (*kamerari* and *masari*), i.e., once the municipal revenues were collected (*introitus*), he paid municipal expenses (*exitus*). Foretić provides an explanation for this. He asserts that collectors, “before they finally handed over the money, managed those funds and paid municipal obligations to individuals on behalf of the municipality.”⁵⁰

⁵⁰ V. Foretić, Otok Korčula... p. 309

Although this explanation is probably close to the truth, it is not possible to check it because Foretić's monograph on Korčula lacks notes on that. Only after they completed all payments, the collectors handed over the remaining funds to the municipal *kamerar* who was in charge of municipal funds. This is why reports by municipal collectors on Korčula are in most cases divided into a section with revenues and a section with payments made on the name of municipal expenses. A collector's report therefore has all the elements of the above-described books of revenues and expenses and can be considered a miniature book of revenues and expenses.

It can be seen that all payments made by the wine collector are expressed in money, whereas those made by the wheat collector are mostly expressed in wheat. Here, too, Foretić uses these sets to describe this municipal function and states that “-frequently, particularly when wine was concerned, collectors were instructed to change the collected produce into cash so that, after they sold the wine and the wheat, they could give cash to the municipality.” However, this instruction cannot be checked either.⁵¹

It is obvious that it was more practical for the municipality to sell wine as the most wanted market product of the time, and then manage the money thus obtained, while wheat, as a deficient food product, was probably spent economically and payments in wheat had a special value. For example, the services of the collectors, or a stone-mason, or the lease of a boat for a trip to Omiš or a house were paid in wheat. These lists, to some extent, also provide an insight into the system of values of the mediaeval Korčula commune. For example, a man named Martin was given 10 quarts of barley for his two visits as a municipal envoy to Split and to the king, while Angel Obradović was given two *modi* of barley for a trial before the Municipal Council. Still, some expenses had to be paid with money, although there seems to be no rule as to how this was determined. For example, a trip to Dubrovnik on the municipality's behalf was paid with money and money was given as a refund for wine given as a present to a galley. Some crossbows purchased in Split were paid with money.

When the first on the list of expenses are analysed, one can see that the collector first paid those costs which were necessary for wheat to be collected and transported to the town storehouse. On several places in the reports by wheat collectors expenses incurred in the collection process are described in detail, from the collection of wheat in the field to its transport from the field into the town storehouse. The reports also include the costs of drink and food supplies for labourers, the costs of the lease of donkeys which towed the wheat from the field, the costs of transport by ship to the town, as well as wages for labourers and women who baked bread for labourers etc. This list depicts a segment of everyday life on the island during harvest and the transport of wheat to the town.

⁵¹ V. Foretić, Otok Korčula ... p. 309 - it is not known where the author found these data i.e., where this instruction was recorded, since he wrote his book mostly without the necessary notes.

After expenses incurred in the collection and transport of wheat to the town were paid, other costs were settled. The costs considerably correspond to those in the above-described books of expenses of some Dalmatian towns. Those included regular payments to municipal clerks, doctors and teachers, judges, a fairly large number of envoys, payments for the purchase of wheat, reconstruction works on churches and town walls, the rector's salary, the lease of houses and boats, etc. For some expenses, which probably were not common, it is explicitly stated that they were paid *mandato consilii*, on the council's order.

Like municipal *placari*, *kolektori*, too, made a financial statement once they finished their job (... *facta ratione*...) and gave the rest of the funds to the municipality. It is stated on one place that they submitted their reports to municipal authorities, similarly as *placari*, whereas other documents only state that *collector suprascriptus dedit camerario comunis restum* or just *restat dare*, which is followed by the amount which was left after the settlement of obligations, always expressed in money.

When the records of payments of wine and wheat collectors are compared, one can establish that the number of payments which wheat collectors made on behalf of the municipality was much higher than the number of payments made by wine collectors, which is not easy to explain. It can also be asserted that there was no strict division of costs which had to be paid by the wine collector and those to be settled by the wheat collector, and one gains the impression that "everybody paid everything", as the case required.

It was common practice in other Dalmatian towns for municipal *camerari* throughout the year to both receive revenues and register them in the book of revenues and settled different costs. This practice can also be noticed in the reports of Korčula collectors who, like *kamerari* in other towns, kept records of expenses and covered them with collected funds in a similar way. For example, in documents, mostly at the time of harvest, one date is stated at the beginning and a different one when records are entered on the payment of costs. This means that the collected produce was not distributed immediately for the payment of municipal costs but throughout the following winter or even later. Sometimes, clerks changed in the meantime, so the name of one collector was mentioned in documents on the collection of the produce whereas another name was mentioned in records on the payment of costs (*defalcatur*).

When in other towns these tasks are performed by *kamerari*, who exclusively collect money and use it to pay municipal costs, the procedure is clear. However, when the same is done by collectors on Korčula, it causes additional ambiguities because Korčula collectors did not collect money but wine and wheat. While wine collectors in most cases sold the collected wine immediately and paid costs with money, wheat collectors paid most costs with the collected grain. This means that during the entire year they had to keep the municipal storehouse full and from time to time take the grain to pay numerous costs.

In a report of a wheat collector, Marin Lukinović, it is stated that he received wheat from four collectors (more correctly, from two groups with two collectors each) on

the same day, July 16, 1404. After that, he started entering reports about the payment of necessary municipal costs. On July 25, ten days after he received the collected wheat, he paid some crossbows with 17 quarts of wheat. He then continued paying various other items, all with wheat, but no date is stated here. Among these costs, on November 20, he used wheat to pay for the bread for municipal envoys travelling to Dubrovnik and about ten days later (*penultimo novembris*), he paid the rector for his service (*pro sua rectoria*) also in kind, but this time with barley.

Further payments were made but they were recorded without dates, but money became a more frequent means of payment. For example, a couple of days before Christmas, on December 21, 1404, he paid 27 *groschen* to an envoy travelling to Dubrovnik. It was only in May of 1405 that Marin Lukinović, probably after having settled all the costs, submitted this report to the communal *kamerar* and gave him four *pers* and two *groschen* as the remaining part of wheat funds.⁵²

This means that collector Marin started paying municipal costs (with wheat) as early as July after the harvest of 1404 and after selling wheat and lentil throughout the year on the name of municipal debts and municipal needs, he completed the job in late May 1405. He gave the small amount that remained after the payment of costs to the municipal chancellor who made a report about it, which has been preserved. All specific features which have been described here regarding the payment of costs in other communes arise from the fact that these payments were made by the collector and not by the *kamerar* as elsewhere.

When this is compared to existing materials and literature, it can be concluded that such a role of the collector was a specific feature of the Korčula commune. One should certainly always bear in mind that the picture would be somewhat different had the reports of collectors of the municipal produce in other communes also been preserved. Although the reports from Korčula are not books of revenues and expenses, there could be no other type of such a book on the island. While in other towns payments were made by *kamerari*, these tasks on Korčula could also be performed by collectors, which is why reports by Korčula collectors include lists of communal expenses, which were elsewhere recorded by *kamerari* in books of revenues and expenses. These records could therefore represent books of revenues and expenses for Korčula. On Korčula the *kamerar*, who usually kept this type of records in other communes, received only the remaining part of money because collectors paid municipal costs. This means that a *kamerar* on Korčula could not keep comprehensive books of revenues and expenses because services related to that were provided by somebody else. Along with this, it can be reiterated that these reports were most probably only records which had to be made so that *kamerari* could later write the official books of revenues and expenses of the Korčula commune, which have not been preserved.

⁵² DAZ. KA. box 5 bundle Nr. 20, 6v

9.

Based on what has been stated so far, certain conclusions can be made. By a combination of circumstances, accounting records which cannot be found elsewhere have obviously been preserved on Korčula. Their main feature is that they were kept in a disorderly manner and that, probably due to various geographic and economic circumstances, they contain a variety records, which in other communes of that time were kept in separate books. This is why some topics, which are very rare in documents from other towns, appear in those accounting records in many documents, which enables their better understanding. Among these documents, reports by clerks in charge of collecting municipal revenues (*placari* and *kolektori*) provide the best introduction into the origin and structure of these sets. The reports show that many of these books refer to the records whose structure is closest to that of books of revenues and expenses which have been preserved in some municipalities. Since there is no other document on the collection of revenues and payment of expenses of this commune, one gains the impression that those documents which have been preserved represent the municipal book of revenues and expenses, modified to fit the circumstances on Korčula. This work proves, however, that that is not quite so.

Although they include entire lists of the collected produce, which is identical to the produce collected and recorded in the books of revenues and expenses in other towns by *kamerari*, the existing reports by *placari* show that their records could not have been municipal books of revenues and expenses but possibly back-up documents, i.e., *placari*, apart from their other duties, probably collected municipal revenues as well.

Although reports by wine and wheat collectors also contain lengthy lists of collected funds and payments made, which proves that they were involved more than *placari* in activities similar to those performed by *kamerari* in other Dalmatian communes, a more careful analysis proves that those reports could not replace municipal books of revenues and expenses.

Although the documents of *kamerari*, who kept such records in all our communes, have not been preserved on Korčula, data indicate that *kamerari* also existed there, as elsewhere. Some collectors handed over the collected produce immediately upon the completion of collection activities, while others handed over the remaining funds only after municipal costs were paid. Therefore, it can be asserted that *kamerari* did participate in the organisation of documents related to revenues and expenses. Since it has been established that neither *placari* nor *kolektori* were key persons in that process, it is not difficult to conclude that *kamerari* had the most important role in the collection of revenues and the payment of expenses on Korčula as well. It can also be assumed that they supervised *placari* and *kolektori*. This means that if the Korčula books of revenues and expenses had been preserved, they would show that the duties of *kamerari* were similar to those in other towns. However, unlike other communes, *kamerari* on Korčula were assisted in the collection process, in a certain but not quite clear way, by *placari* and *kolektori*, while in the payment of municipal

expenses they were assisted only by collectors, who seem to have been occasionally allowed (or ordered) by municipal authorities to pay some municipal costs from the collected funds, before the remaining funds were handed over to the municipal treasury and storehouse. This is why their reports resemble records from books of revenues and expenses in other communes so much.

One of the certainly most important arguments supporting the theory that the existing reports are not municipal books of revenues and expenses is the fact that they are much more deficient than all other existing books. It is difficult to believe that annual expenses of the Korčula commune were that low. This would be understandable if they were to be compared to books of revenues and expenses in Split because Split at the time was far more developed and wealthier than other towns whose archives today include said books. Trogir records cannot be taken as an example because they have been preserved only in fragments. However, Rab records are suitable for comparison with Korčula files because all records for one year have been preserved entirely and as such are a beautiful example of annual book-keeping. Also, as documents of an island community, they can serve best for comparison with materials which have been preserved on Korčula. Although Korčula at that time should have been a more prosperous commune than Rab because of geographic (the size of arable land) and economic conditions (the wealth of its residents), records about its revenues and expenses are far more modest than those on Rab, which indicates that the mentioned reports do not represent all reports and that similar documents had to be kept somewhere else as well.

It should be emphasised at the end of this analysis that it represents only the "opening" of said records which are a source of many interesting and in historiography insufficiently researched topics, from the collection of the tithe and records on the allocation of abandoned houses, to the purchase of weapons and armament of the commune. The selection of this topic was an attempt to investigate the set up of the mediaeval municipal chancery as the place where these records were kept. The other materials are all the more important as similar research can hardly be conducted in other Dalmatian communes due to lack of sources. The results of the research of these documents cannot and must not be automatically applied to other communes without reservations which are necessary because of the specific features of each community. Nevertheless, the very fact that Korčula, as one of the less affluent Dalmatian communes, kept such developed records leads to the conclusion that larger Dalmatian centres of the 14th and 15th century, such as Zadar and Dubrovnik, must have kept far more complex records. This undoubtedly points to a higher and more developed form of communal administration along our coast than the one described in literature so far.

PRILOZI - APPENDIX:

Primjer izvješća placara - example of a report by a *placar*:

MCCCCXVIII. indictione XI. die

Incipit offitium placarie Benchi placari cum *sam*

Benchus placarius habuit in ratione sua placarie yperperos quinque qui dati fuerunt sibi de omnia condemntione ser Vidosii Pauli

Item habuit pro una corotelessa unius *greti* grossos octo item a Laurinatio Pridichevich grossos quatuor

Item habuit de condempnationibus Domasetich yperperos quinque.

Offitium Benchi(!) incipit MCCCCXVIII. et die XXVIII. decembris

Benchus habuit pro quadria Cvitani Bogdanich grossos VII

Item habuit a ser Micxa Pervosevich debitore comunis yperperos V

Item habuit a ser Antonio Johani Radetini camerario comunis grossos XII paruorum VIII.

VIII. febrarii 1420⁵³ recepit dictus camerarius a ser Stanco Obradi in nomine incantus Smoquice grossos XV.

Item recepit a ser Dobroszlavo Petri in nomine incanti Smoquice soldos XXII.

(*slijede tri potpuno izbljijedjela reda koja takoder počinju sa item ..*)

Item habuit in ratione a ser Jacobi de pena yperperos XXIII in quibus erat sibi debitor et accepti fuerunt per comune et condemnatione ipsius Jacobi exceptis yperperos quinque quos *conferietis* dedit ser Marino Sincovich camerario comunis

MCCCCXXI. indictione XIII. et die XV. aprilis Recepit dictus Bencus a ser Simone Miculich camerario comunis de pignoribus *custodientibus* yperperos II.

Item recepit a Boxino Perfsich de una sua condempna yperperos II

Item a ser Johane Pirusovich in ratione comunis yperperis IIII grossos VIII.

Item bladum ut patet de introitu comunis

Summa omnium suprascriptorum et *postorum* yperperis 52 grossos 10 paruorum

MCCCCXXII. habuit a Naliscovich de condempnatione *lupi* yperperos II

⁵³ Pri transkripciji arapski su se brojevi transkiribirali arapski, a rimski rimski. Time se dobiva uvid u način korištenja tih dvaju načina pisanja brojeva. Arapski brojevi, koji se pojavljuju u ovim tekstovima, pokazuju početak njihova učestalijeg korištenja u 15. st. u Europi. Premda su od Arapa davno prihvaćeni, tek u 15. st. ulaze u svakodnevnu praksu.

Arabic numerals have been transcribed as Arabic numerals and Roman as Roman. This gives us a view of the manner in which they were both used. Arabic numerals as mentioned in these texts show that they became more and more used during the 15th century. Although the Arabs had begun to use them long before that, it wasn't until the 15th century that they became commonly used in Europe.

Item recepit in ponitis septem scriptis in libro presenti in carta 85 et cassio ut hic pateant in summa

yperperis 49 grossos 5.

Item recepit incantum vinorum comunis *de* 1424 et die 25 juli ut patet ad cartam 41 in totum

yperperi 58 grossos 5.

Item recepit de condempnatione Slavci Berco-
vich condempnati ut patet in libro criminali ser
Antonii olim cancelari in Millesimo III^cXXII et
die XV marci ad cartam 28

yperperis 3 et grossos 0

Item recepit quos tenebatur solvere de vino suo
habito super vinea comunis videlicet de parte
vini contingenti dicto comuni in 1419 et 1420 et
1421 *super tassam* factam per dictos nobiles ad
rationem modiorum octo anno quolibet quod
captum in summa modium 24 ad rationem gro-
ssorum septem modio singulo summa

yperperos 14 grossos 0

Summa summarum quos recepit Benchus est iperperos centum septuaginta septem
grossorum 8^{1/1}

Millesimo III^cXXVI indictione IIII et die XXI mensis maii per dominum comitem do-
minum Mapheum Foscareno una cum domino Pangratio Georgio *predecessori* suo et
iudices ser Criaco Luce et nobilibus aliis quam pluribus ser Lazarinus Testa, ser Jo-
hanes Petri, ser Stancus Obradi, ser Anthonio Johanis Zilcovic ser Antonio Johanis
Raditini existentibus in ecclesia s. Michaelis super ratione Benci Zivitich plazari de
suo offitio suprascripto videlicet a die XXVIII decembris 1418 suprascriptis usque ad
XXVIII. decembris proxime futuris anni presentis 1426 quod sunt anni octo pro qui-
bus meretur idem Bencus ad rationem XVIII yperperos anno quolibet quod capit in
summa pro dictis octo annis yperperos centum et quatragentaquatuor difalcatis in
suprascritpa summa positum fuit calcum rationis de toto dicto tempore. Restat dic-
tus Bencus dare dicto comuni Corcule yperperos vigintiquinque grossos octo cum di-
midio, de quibus yperperos 25 grossos 8^{1/1} defalcatur yperperos 8 quos remissi fue-
runt tempore domini Jeronimi Georgio sic dixerunt omnes Restat *g^o* dare ipse Benc-
hus dicto comuni yperperos decemseptem grossos VIII^{1/1}

Item debet habere dictus Benchus pro mensibus octo quibus ipse servivit ad dictum
offitium usque privati extitit et loco cuius *Remisseret* Zoranus ut patet in presenti
libro ad cartis LIII pro quibus mensis VIII debet habere yperperis XII quos defal-
cantur de *suprascripto comune* debito iperperos XVII. et grossos VIII^{1/1} Restat *g^o*
debitor dicti comunis dictus Bencus de suprascripta ratione et debiti in summa yper-
peros V reportata.

Actum in presenti libro ad cancelariam *contra* scriptam

Primjeri izvješća kolektora žita - examples of reports by a collector of grain:

1.

MCCCCIII. indictione XII et die XXVI. mensis julii.

---- Dobroslavich } colectores bladi comunis in Blatta
 ---- igoe Draganich assignaverunt Marino Lucinovich nomine
 comunis Curcule recipienti in magacino comunis modia X et octo et ordeï de lasis
 comuni.

Marinus scriptus iuravit quod tria staria *desse* emerit et poxiti fuerunt ad rationem
 comunis

Item de avenna recepit modia decem

Item de soçiva modia duo et cupellum unum

Item assignaverunt eidem Marino de territoriis comunis modia sexdecim ordeï

Item modia octo furmenti et quartas duas

Item de avena modia novem

Item de soçiva modia duo et ---- atis duas

Item habuit dictus Marinus a Juano Boxanich et Laurichio Radichievich de las su-
 per Vale Magna ubi dicitur Vatas las quartas XXX ordeï.

Expense facte in coligendo ipsum bladum in primis pro asinis modia duo cum dimidio

Item pro barca qua portat ipsum bladum modeum unum furmenti

Item pro domo in qua stetit ipsum bladum in Blatta quartas quatuor furmenti et quartas
 VI ordeï

Item pro duobus asinis qui laboraverunt tota recolta portando ipsum bladum modia
 duo ordeï

Item pro uno *fosuolo* quartas duo ordeï

Item pro alia domo in qua statit predictum bladum quartas duas ciceris

Item isdem colectoribus pro suo labore colte modia duo furmenti et de ordeo modia
 tria

Item pro expensis et pro *suptilaribus* pro ipsis colectoribus modia quatuor ordeï

Eodem millesimo inditione et die Marinus suprascriptus recepit in magazino comu-
 nis ab Angelo Obradovich et Angelo Miculich colectoribus bladi comunis de lasis
 staria sexdecim ordeï et cupellos duos.

Item de furmento cupellos XXIII

Item de soçiva cupellos XI

item de avena staria V

item dederunt de territorio comunis cupellos sex furmenti. Item cupellos 20 ordeï.

Item de avena staria tria.

Habuerunt ipsi colectores pro sua colectura de blado suprascripto staria duo fur-
 menti. Item de ordeo staria tria et quartas III.

Item habuerunt pro expensis comune non *tantum* in ratione comunis yperperis III.

Dedit Marinus de blado suprascripto mandato consilii et regiminis prout inferius patet

In primis Marco Milichievich in ratione sui laborerii facta et fatiando modia duodecim orde

Item Bogdano Obradovich lapicide in ratione sui laborerii modia octo orde

Item Benco Cvitich in sua ratione modia quatuor orde

XXV. julii dedit Marinus Luchinovich balestrariis qui iverunt in brigentinum et patrono ser Junio Pirusovich quartas XVII furmenti

Item dedit cum ser Obradus ivit Ragusio et cum ser Matheus Petri ivit Splitum quartas XI furmenti.

Item dedit fratribus *man^{to}* consilii modeum I furmenti et modeum I orde

Item dedit Juano Stoycovich quartas VIII orde

Item ser Antonio Petri quartas VII orde et hoc quia superstarunt laborerio comunis XX. novembris dedit Marinus pro pane fiendo cum ser Luxa Sincovich ivit Ragusium in servitiis comunis quartas III furmenti

Penultimo novembris dedit Marinus ser Junio Stiposevich rectori in sua rectoria modeum I orde

Item dedit ser Chiriaco modia duo orde. in ratione propria

Item dedit eidem quartas X ciceris. tam ipsius Marini

Item dedit ser Stoiano Iuanovich modia duo orde

Item dedit Mirce famule Antonii Canelle quartas II ciceris in ratione comunis pro pane. Capiunt grossos III

Item dedit ser Luxe Sincovich pro expensis fiendis cum ivit Raguxium in servitio comunis ducatos duos auri

Ultimo novembris dedit dictus Marinus ser Junio Stiposevich in sua rectoria videlicet pro resto et pro vino donato Miche Machoevich grossos XXI paruorum XXI.

Item dedit ser Anthonio Petrich in ratione comunis grossos III.

XXVI decembris dedit Marinus ser Luxe Sincovich cum ivit Raguxium in servitio comunis grossos XXVII

Factis omnibus rationibus de omnibus et singulis bladis suprascriptis restavit dare Marinus yperperis viginti octo, de quibus dedit in blado ser Chiriaco Luxich yperperis quinque et grossos novem

Item Stoyane Juanovich yperperis tria

Item ambaxiatoribus ser Juano Priusovich et ser Antonio Petrich cum iverunt Raguxium pro expensis yperperis sex

Item Gregorio Radoslavich pro vino donato galeis VIII et Raguxii yperperis quatuor et grossos quinque

Item Antonio cancelario in avena grossos novem

Restat dare Marinus yperperis septem et grossos duo

Item dedit Marino Sincovich camerario comunis yperperis tria

die XXVII. may Marinus Lucinovich colector suprascriptus dedit Marino Sincovich camerario comunis restum totius ipsius bladi videlicet yperperis quatuor et grossos duo.

2.

Millesimo CCCCXV inditione XIII et die XXVIII Julii

Maroe Utolinich colector bladi comunis in Blatta assignavit eidem in magacino modia duodecim et quartis quatuordecim furmenti

Item modia trigintaduo cum dimidio ordeï. Item de avena modia quatuor cum dimidio Item quartas quinque ciceris.

De quo blado per ipsum Regimen datus fuit eidem Maroe pro labore suo recolte modium unum furmenti et modia tria ordeï.

Item Luca Mratinovich et Antich Margoç colectores assignaverunt in magaçino modia decem furmenti. Item de Chinexie.

Item de Carra et Smoquica tantum bladi quod fuit totum in *S* ordeum modia sexaginta duo.

Item furmenti modia vigintiunum, de avena modia quinque Item de cicere cupelli undecim, item ad huc recepit modia duo furmenti.

de quo blado ipse dedit primo madnato regiminis Maroe Utolinich colectoris ut supra pro labore suo modeum unum furmenti et modia tria ordeï

Item dedit Civite sartori in ratione Lucris filii sui et pro resto solutionis tempori quo preservivit Blate modia tria ordeï.

Item fratribus mandato consilii modeum unum frumenti

Item cupellum unum furmenti

Item Matheo Pribilich pro conductura bladi de villis buncellos septem ordeï et cupellos duo furmenti

Item Stoie Vitasice pro pane dato pro comuni quartam unam furmenti, item Iuchine pro pissibus donatis comiti Petro quartum 1 furmenti

Item Andre Utolinich pro viaggio quod ipse fecit regimini in servitio comunis cum ser Junio Pirusovich et cum ser Antonio Petri quartas quinque ordeï

Item Rudano Penoilch pro uno caratello donato domino duci Chervoe quartas VIII ordeï

Item Milice pro mixtura panis comunis quarta I ordeï. Item Boxino Stoicovich pro pissibus donatis comiti Petro quartam I furmenti et I ordeï

Item Benco Civitich in ratione sua placarie modia quatuor ordeï et modeum unum furmenti

Item Maragotio et Luce Mratinovich colectoribus bladi pro eorum laborem modia duo furmenti et quatuor ordeï

Item eisdem pro copulo et fisculis quartam I ordeï

Item Martino pro duobus viaggiis quos ipse facit uno Splito cum ambaxiatore et alio Regi cum ser Junio Stiposevich quartas ordeï X.

Item Simoni Toluich colectoris modia duo ordeï et cupillum unum furmenti

Item Matheo Petri recepti nomine magistri Urbani *Odoich* in ratione Pervini *Momanich* qui habere debeat a comune pro Grixo suo Capelli VIII furmenti...*dalje nečitko*....

Item domine Dobre pro afficto domus in qua esset *dalje nečitko*.....

Item dedit ser Pervoe Dobroslavich pro resto solutionis parvi consilii cupelos X orde-
dei

Item Angelo Obradich pro suo iudicatu parvi consili presente modia duo orde

Item ser Anthonio Pervosevich pro balesteriis quos portavit Splitum yprperis
quingenta octo et soldos duos.

Item lapidibus coctis emendis pro cisterna ducatum unum auri et grossos quindecim

Item ser Obrado Dobroslavich in ratione sua yperperos III grossos VIII videlicet
buncellos quinque furmenti.

Item ser Johani Radetini in ratione sua buntellos sex furmenti

Item Laurentio Berinovich pro vino dato manualibus quartas quatuor orde Item ad-
huc manualibus quartis I furmenti.

Item dedit ser Lucxe Sincovich pro farina quam ipse dederat comuni duobus viaggiis
Splito modeum unum furmenti

Item dedit Stane uxori Micxi caligarii pro pane dato illis qui portaverunt cretam
quarti duo furmenti

Item pro mictura pani portati Spliti quartam I furmenti Rathe Sipcovich et Milice

Item dedit Milino Radinich pro vino Vlacani portato Ragusio cum ser Junius Piru-
sovich et ser Antonius Petri iverint Ragusio quartas XII orde

Item dedit Petro lapicide cum laboravit ad portas grossos III

Item Dragisich Marino cum ivit accipere cupellos in Cara grossos III Antonio can-
celario modios duo avene.

Item Simoni Tolinich pro expensis cupellos II orde

XXIII augusti Marinus suprascriptus assignavit michi Anthonio in ratione ducatos
XI. quos concessi comuni. In primis cupellos VII furmenti.

Item modia novem orde.

Item ratione cancelarii de Catharo modia duo cupellos 14 orde

Item de cicere cupellos X Item de avena modia III.

Eodem millesimo indictione et die penultimo augusti facta fuit ratio cum ipso Ma-
rich(!) per dominos Rectorem et iudices videlicet ser Matheum Petri rectorem, ser
Obradum Dobroslavich ser Johanem Radetini et ser Junium Pirusovich iudices, re-
stavit dare ipse Marich yperperos duo

Primjer izvješća kolektora vina - example of a report by a collector of wine:

Millesimo CCCCVII inditione XV et die ultimo septembris

Ratcus Bogdanich, Lucas Mratinovich, colectores ... *oštećeno...* prout inferius
*slijedi popis 54 imena davatelja i pored njih količina vina izražena dijelom u mo-
dijima a dijelom u novcu (grossima), Najprije su na popisu plemići, pa svećenici, pa
ostali, i na dnu popisa:*

Summa totum vinum modia CCCXIII sunt iperperis CLVII

Ad rationem grossos quinque pro vidrio

Millesimo CCCCVIII inditione prima et die XIII januari
Jurdanus colector dicti vini assignavit rationem prout inferius continetur

Jurdanus colector dicti vini assignavit rationem prout inferius continetur
In primis dedit dictus Jurdanus quos comune *acomodit* ser Jacobo de Rubeis yperperos sesaginta.

Item Ratcho Juthine et Luce Golcosevich pro colectura
(*osam redaka je potpuno izbljedilo!!*)

Item soluit ser Ciriacho pro vino datio per ipsum*comuni*... in diversis manibus pro ambaxio in laboratoribus et aliis prout clare *onsit* et pro cafrano yperperis decem cum dimidio

Item Cvite Paulove pro una sua cedula grossos XXI

Item dedit ser Johani Radetcovich et ser Johani Pirusovich ambaxi pro expensis yperperos XXV cum dimidio

Item ser Johani Radetini in ratione sui judicatus presentis yperperis V

Item ser Junio Pirusovich qui dati fuerunt magistris lapicidis yperperis VII

Item pro barilibus pissium slodos X

Item don Laurentio pro calcina grossos XXX

Summa yperperis CXXXXII grossos VII paruorum XXIII

Item promisum et solutum fuit ipsi Jurdano pro suo labore yperperis IIII

Rastat dare yperperos X grossos IIII paruorum VIII. Quos denarios ipse Iurdanus dedit integraliter in diversis manibus prout ipse *condit* ad rationem

Primjer izvješća extimatora - example of a report by an *extimator*:

In Xristi nomine amen Millesimo CCCCVIII inditione XII et } Stanicha Glupsich
die XXII mensis septembris, extimatores vini comunis per } Maroe Utolinich
mandatum consilii extimaverunt ut inferius continetur

In primis don Xpreforus Juanovich habuit in parte comunis in Blatta Dolgna et ali-
bi vitria VIII

don Anthonius Odoevich pro se et pro Radosta Modrinich vitria XII

don Andreas Stephani vitria XI

ser Stephe Marini vitria XX

ser Johanes Radetini vitria XVIII

popis davatelja njih 49 i onog što je dano, u vitriama nastavlja se do dna stranice - a list of 49 providers follows and what they have given in vitria, down to the bottom of the page.

Na dnu popisa stoji - the bottom of the list mentions:

Sunt in summa ad rationem comunis vitria CCXXI *bucelis* XV ad rationem grossos sex pro modo yperperos CX grossos VIII paruorum XX
oštećeno desetak redaka - the next ten lines are unreadable

Nakon pobiranja kolektori trebaju navedenu količinu vina skupiti - after they have collected the mentioned quantity of wine the collectors have to put it together:

----- summa scripta vitria CCXXI bucellos XV colectis per Angelum Obradovich nomine comunis *capiunt* ad rationem grossorum sex pro vidro quolibet yperperos CX grossos VIII paruorum XXVI.